

ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ

ΕΤΟΣ Ι

ΜΑΪΟΣ — ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1932

ΤΕΥΧΟΣ Β

Η ΑΠΕΙΛΗ ΠΤΩΧΕΥΣΕΩΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

ΚΑΙ

Η ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ

ΚΑΤΑ ΤΟ 1909

Υπό

Γ. Ν. ΚΟΦΙΝΑ

«'Αλλ' οὕτω τιθέμεθα πρὸ τοῦ διλήματος, καθ' ὃ πρέπει νὰ ἐκλέξωμεν καὶ ἀποφασίσωμεν νῦν ἀμέσως ἐν ἐκ τῶν δύο, ἢ νὰ ὑποβληθῶμεν εἰς πάσας αὐτάς τὰς θυσίας, ὅπως προλάβωμεν μίαν νέαν ἀναστολὴν τῶν πληρωμῶν τοῦ δημοσίου ἡμῶν ταμείου καὶ ἐνταυτῷ ἐξασφαλίσωμεν ἐν τῷ μέλλοντι τὴν ἄμυναν τῆς χώρας καὶ ὑπεράσπισιν τῶν Ἐθνικῶν ἡμῶν δικαίων, ἢ νὰ παραιτηθῶμεν ἐφεξῆς πάσης Ἐθνικῆς πολιτικῆς».

(Ἀγόρευσις Ἀθ. Εὐταξία, Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν ἐν τῇ Βουλῇ τῆς 30 Σεπτεμβρίου 1909. Ἐφημ. τῶν Συζητήσεων τῆς Βουλῆς. Περίοδος ΙΗ', Σύνοδος Δ', σελ. 23).

«Πρέπει, Κύριοι, ν' ἀνορθώσωμεν διὰ τὰ προλάβωμεν νέαν πτώχευσιν τοῦ Κράτους, συγχρόνως δὲ νὰ ἐξεύρωμεν τὰ μέσα διὰ τὴν πολεμικὴν παρασκευὴν τῆς χώρας».

(Ἀγόρευσις Ἀθ. Εὐταξία, κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 7 8)βρίου 1909, αὐτόθι σελ. 112).

Ἐκ τῶν λόγων τούτων τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν τῆς Κυβερνήσεως τῆς σχηματισθείσης ὑπὸ τὸν Κυρ. Μαυρομιχάλην, ὡς Πρωθυπουργόν, ἀμέσως μετὰ τὴν στρατιωτικὴν ἐπανάστασιν τῆς 15 Αὐγούστου 1909, τὴν λεγομένην τοῦ Γουδί, τοῦ μακαρίτου Ἀθ. Εὐταξία, σαφῶς συνάγεται, ὅτι ὁ κίνδυνος νέας ἀναστολῆς τῶν πληρωμῶν τοῦ δημοσίου ταμείου ἐπεκρέματο κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, μόλις δηλαδὴ εἶχον παρέλθει δέκα ἔτη ἀπὸ τοῦ διακανονι-

σμοῦ, διὰ τοῦ νόμου ΒΦΙΘ' τοῦ 1898, τοῦ δημοσίου χρέους, συνεπεία τῆς πτωχεύσεως τοῦ Κράτους τοῦ 1893. Τὸ ἔλλειμμα τῶν ἐν ἐνεργείᾳ, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, χρήσεων τοῦ 1908 καὶ 1909 ὑπελόγιζεν ὁ Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν, εἰσηγούμενος τὰ οἰκονομικά του μέτρα, διὰ τῆς μνημειώδους ἀγορεύσεώς του, διαρκεσάσης καθ' ὅλοκληρον τὴν συνεδρίασιν τῆς Βουλῆς τῆς 30 Σεπτεμβρίου 1909 (αὐτόθι σελ. 21-52), περὶ τὰ 8.000.000 δραχ. ἐπὶ προϋπολογισμοῦ πιθανῶν εἰσπράξεων τοῦ 1908 δραχ. 123.627.978. Ἐπομένως, ἔλεγεν, ὅτι εἶχεν ἀνάγκην, πρὸς ἀποκατάστασιν τοῦ ἰσοζυγίου τοῦ προϋπολογισμοῦ, νὰ καλύψῃ ἐκ παντὸς τρόπου τὸ ἔλλειμμα τῶν 8 ἑκατομμυρίων, χάριν δὲ τῆς ὀργανώσεως τῶν κλάδων τῶν πολιτικῶν ὑπηρεσιῶν εἶχεν ἀνάγκην ἐτέρων 2 ἑκατομμυρίων, ἥτοι ἐν συνόλῳ 10 περίπου ἑκατομμυρίων. Ἄλλ' ἡ ἀνάγκη τῆς πολεμικῆς συντάξεως καὶ παρασκευῆς τῆς χώρας ἀπῆται ἐπὶ πλέον ἐτησίως, διὰ πολεμικὴν παρασκευὴν, ἕτερα 10 ἑκατομμύρια. Ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ἐχρειάζετο νὰ βελτιώσῃ τὸν προϋπολογισμὸν ἐτησίως κατὰ 20 ἑκατομμύρια τοῦλάχιστον. Τὴν βελτίωσιν δὲ ταύτην ἐπεδίωξε: α) δι' ἐλαττώσεως ἐξόδων, β) διὰ βελτιώσεως ὑφισταμένων προσόδων τοῦ Κράτους καὶ γ) δι' ἐξευρέσεως νέων πόρων τοῦ δημοσίου προϋπολογισμοῦ.

Καθώριζε δὲ ὁ Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ Γουδί, κατὰ τὴν συζήτησιν τοῦ νομοσχεδίου περὶ φορολογίας τοῦ εἰσοδήματος καὶ τῶν κινητῶν ἀξιῶν, διὰ τῆς ἀγορεύσεώς του τῆς συνεδριάσεως τῆς 7 8)βρίου 1909 (αὐτόθι σελ. 112), τοὺς σκοποὺς τῆς στρατιωτικῆς ἐπαναστάσεως τῆς 15 Αὐγούστου 1909 διὰ τῶν ἐξῆς. «Ἡ ἐπανάστασις, κύριοι, τῆς 15 Αὐγούστου ἐπεδίωξε πρὸ παντὸς τρία τινά 1) τὴν σύντομον πολεμικὴν παρασκευὴν τῆς χώρας, ὅπως πᾶσῶσιν αἱ μέχρι τοῦδε ταπεινώσεις καὶ οἱ ἐξευτελισμοὶ τοῦ ἔθνους ἡμῶν καὶ δυνηθῆ αὐτὸ νὰ διεκδικήσῃ τὰ Ἐθνικά του δίκαια, 2) τὴν ἀνόρθωσιν τῶν δημοσίων οἰκονομικῶν, ἐπαπειλουμένων ὑπὸ νέας πτωχεύσεως τοῦ Κράτους, χείρονος τῆς πρώτης καὶ 3) τὴν φορολογικὴν μεταρρύθμισιν, καθ' ἣν θ' ἀνεκουφίζετο μὲν κατὰ τὸ δυνατὸν ἡ λαϊκὴ τάξις ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε δυσβαστάκτων βαρῶν, θὰ ἐπεβαρύνετο δὲ ἀναλόγως ἡ πλουσία τάξις».

Ἡ εἰκὼν αὕτη τῶν δημοσίων οἰκονομικῶν καὶ οἱ ἀφορισμοὶ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν ἐπεξηγοῦσιν ἐπαρκῶς τὰ αἷτια, ἐξ ὧν προέκυψεν ἡ Ἐπανάστασις τῆς 15 Αὐγούστου 1909. Ὅσον καὶ ἂν ἱστορικῶς ἡ Ἐπανάστασις αὕτη ἀποδίδεται εἰς αἷτια σχετικὰ πρὸς τὴν προκλητικὴν στάσιν τῆς Τουρκίας ἔναντι τῆς Ἑλλάδος

ἐξ ἀφορμῆς τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος ¹ καὶ εἰς τὴν ἐν τῷ στρατῷ προκληθεῖσαν δυσαρέσκειαν διὰ τὴν ἐκ μέρους τῆς Πύλης ἐπιδεικνυομένην πρὸς τὸ Ἔθνος περιφρόνησιν, ὡς καὶ διὰ τὸ ἄοπλον καὶ ἀνέτοιμον τοῦ στρατοῦ, τὰ βαθύτερα αἷτια τῆς Ἐπαναστάσεως ἦσαν οἰκονομικά, διότι εἰς τὴν ἀνεπάρκειαν τῶν οἰκονομικῶν μέσων τοῦ κρατικοῦ προϋπολογισμοῦ ὠφείλετο τὸ ἄοπλον καὶ τὸ ἀνέτοιμον τῆς Ἑλλάδος ἔναντι τοῦ ἐξωτερικοῦ κινδύνου. Ἡ συνεχῶς ἀπὸ τῆς 8 Δεκεμβρίου 1905 μέχρι τῆς 7 Ἰουλίου 1909 διατελέσασα Κυβέρνησις τοῦ Γ. Θεοτόκη διὰ τῶν εἰς τὴν Βουλὴν ὑποβληθέντων κατὰ τὴν 17 Νοεμβρίου 1908 ὑπὸ τοῦ Ἑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν Δ. Π. Γούναρη ² φορολογικῶν νομοσχεδίων ³ περὶ καταδιώξεως καὶ τιμωρίας τοῦ λαθρεμπορίου, περὶ προσθέτου φορολογίας ἐπὶ τῶν οἰνοπνευματωδῶν ὑγρῶν καὶ ποτῶν, περὶ φόρου καταναλώσεως φωταερίου, ἠλεκτρικῆς δυνάμεως καὶ φωτιστικῶν τινων οὐσιῶν, περὶ φορολογίας εἰσοδημάτων τινῶν καὶ κινητῶν ἀξιῶν, περὶ ἐγγείου φόρου ἐπὶ τοῦ οἴνου, ματαίως εἶχεν ἐπιδιώξει νὰ ἐνισχύσῃ τὰ ἔσοδα τοῦ προϋπολογισμοῦ, διότι, ἔνεκα τῆς ἐν τῇ Βουλῇ κατὰ τῶν νομοσχεδίων τούτων ἀντιδράσεως, ὁ Ἑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν παρητήθη τῇ 14 Φεβρουαρίου 1909, ἡ δὲ μεσολαβήσασα ἀπὸ τῆς παραιτήσεως τῆς Κυβερνήσεως Γ. Θεοτόκη (7 Ἰουλίου 1909) μέχρι τῆς 15 Αὐγούστου 1909, βραχείας διαρκείας Κυβέρνησις τοῦ Δ. Ράλλη δὲν ἔλαβε καιρὸν ν' ἀσχοληθῇ περὶ τοῦ οἰκονομικοῦ ζητήματος.

Ἡ Κυβέρνησις τοῦ Κ. Μαυρομιχάλη ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν μὲ πρόγραμμα οἰκονομιῶν. Εἰς τὸ Ἐθνολογικὸν Μουσεῖον σώζεται ἐπιστολὴ τοῦ ὑπασπιστοῦ τοῦ Βασιλέως Ἰ. Παπαδιαμαντοπούλου ἔχουσα ὡς ἐξῆς: «Μεγαλειότατε, ταύτην τὴν στιγμὴν ἔλαβον ἐξ Ἀθηνῶν τὰς ἀκολούθους εἰδήσεις. Ὁ κ. Μαυρομιχάλης παρεκάλεσε νὰ μὲ εἰδοποιήσουν, ὅπως ἀνακοινώσω εἰς τὴν Μεγαλειότητά σας, ὅτι ἐὰν τοῦ κάμνητε τὴν τιμὴν νὰ τὸν καλέσητε πρὸς σχηματισμὸν Ἑπουργείου, ἔχει πάντα λόγον νὰ δεχθῇ, διότι θεωρεῖ τὴν ἄμεσον διάλυσιν τῆς Βουλῆς ὀλεθρίαν διὰ τὸν τόπον, εἰς τὰς σημερινὰς περιστάσεις. Θὰ παρουσιασθῇ τὸν Νοβριον εἰς τὴν Βουλὴν μὲ πρόγραμμα

1. Κωνστ. Παπαρρηγοπούλου, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους ὑπὸ Παύλου Καρολίδου. Συμπλήρωμα Ἐκδ. Ἐλευθερουδάκη 1932, σελ. 120-121.

2. Ὁ Δ. Π. Γούναρης διεδέχθη τὸν Ἀ. Ν. Σιμόπουλον ἐν τῷ Ἑπουργείῳ τῶν Οἰκονομικῶν ἀπὸ τῆς 21 Ἰουνίου 1908, προσληφθεὶς ἐκ τῆς ἀντιπολιτεύσεως πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς Κυβερνήσεως.

3. Δελτίον Ἑπουργείου Οἰκονομικῶν. Ἔτος Α', τεῦχος Α', παράρτημα.

Στρατιωτικόν, κατάργησιν τῶν προστεθεισῶν Νομαρχιῶν καὶ Πρωτοδικείων, ἐπιφέρειων οἰκονομίας 10 ἑκατομμυρίων. Ἀναλαμβάνει δὲ ὑπὸ προσωπικὴν εὐθύνην τὴν τήρησιν τῆς τάξεως. Εὐπειθέστατος Ι. Παπαδιαμαντόπουλος». Ὁ Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως Κυρ. Μαυρομιχάλης εἰς τὰς πρὸς τὴν Βουλὴν γενομένης τῆ 28 Σεπτ. 1909 προγραμματικὰς του δηλώσεις ἔλεγε: «Ζητοῦμεν ἀυστηράς, ἀυστηροτάτας οἰκονομίας. Ζητοῦμεν τὴν ἀνόρθωσιν πάντων τῶν κλάδων τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας, τῶν τε πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν.....»

Εἰς σειρὰν δὲ προγραμματικῶν του, τρόπον τινά, ἄρθρων δημοσιευθέντων διὰ τῆς Ἐφημερίδος «Ἀθηναί», ὁ Ἀθ. Εὐταξίας ὠμίλει περὶ οἰκονομιῶν καὶ βελτιώσεως τοῦ προϋπολογισμοῦ, οὐδόλως δὲ περὶ νέων φόρων. Ὁ δὲ Στρατιωτικὸς Σύνδεσμος, ἐνῶ ἤξιον τὴν πολεμικὴν ἀνασύνταξιν, περὶ οἰκονομιῶν ὠμίλει, διὰ τοῦ ἀνακοινωθέντος αὐτοῦ, εὐθύς μετὰ τὴν 15 Αὐγούστου. Τὸ δὲ ἐπακολουθῆσαν ψήφισμα τοῦ Λαοῦ τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς τοῦ κατὰ τὴν 14 Σεπτ. 1909 συγκροτηθέντος συλλαλητηρίου τοῦ Πεδίου τοῦ Ἄρεως, ἐνῶ ἑκαυτηρίαζε τὴν πολιτικὴν τῶν ἀντιπροσώπων αὐτοῦ «μεταβληθέντων εἰς ἰδιοτελεῆ ὀλιγαρχίαν, ἀντικαταστήσασαν τοὺς νόμους διὰ τῆς θελήσεώς της, συνεταιρισθεῖσαν δὲ μετ' ἀφορολογήτου πλουτοκρατίας, ἐνῶ αὐτὸς ἐστέναζεν ὑπὸ τὸ βάρος τῶν φόρων, ἥτοι ἐπὶ τῆς καταναλώσεως, ἐν ἀπολύτῳ ἀνεπαρκείᾳ τοῦ ἐξ οἰκονομιῶν πόρου, συνίστα τὴν ὑπὲρ τοῦ ταμείου τῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης καθιέρωσιν τοῦ ἐπὶ τοῦ γενικοῦ εἰσοδήματος φόρου, ἀντικρούων (ὁ Λαὸς) διαρρήδην πᾶσαν νέαν αὔξησιν ἐπὶ τῶν τῆς καταναλώσεως εἰδῶν καὶ φρονῶν, ὅτι τούναντίον λογικωτέρα τοῦ δασμολογίου διαρρυθμισίς θὰ εἶναι συγχρόνως πρὸς ὄφελος τοῦ Δημοσίου καὶ ἀνακούφισιν τοῦ λαοῦ».

Ὁ Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν Ἀθ. Εὐταξίας, ἅμα ὡς ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ὑπουργείου (17 Αὐγούστου 1909) ¹ προσῆλθεν εἰς συνεργασίαν μετ' ἐμοῦ, ὄντος τότε τμηματάρχου, καὶ ἐζήτησε νὰ τὸν ὑποβοηθῆσω διὰ τῆς συνεργασίας μου εἰς τὴν ἐπίτευξιν τῆς λύσεως τοῦ οἰκονομικοῦ ζητήματος διὰ οἰκονομιῶν καὶ βελτιώσεως τῶν ἐσόδων. Ἐπὶ τῇ ἀπαντήσει μου, ὅτι τοῦτο ἦτο ἀδύνατον ἀνευ νέων φόρων, διότι τὸ περι-

1. Ἡ Κυβέρνησις τοῦ Κυρ. Μαυρομιχάλη ἐσχηματίσθη τῆ 17 Αὐγούστου 1909, καὶ ὁ κ. Εὐταξίας ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν τῆ 17 Αὐγούστου 1909.

θώριον τῶν οἰκονομιῶν ἦτο στενώτατον λόγω τῆς φειδωλίας, ἣτις ἐπεκράτει εἰς τὰ ἔξοδα τῶν πολιτικῶν καὶ πολεμικῶν ὑπηρεσιῶν, μοι ἔδωκεν ἐντολήν νὰ παρασκευάσω τὰ ἀπαιτούμενα φορολογικὰ μέτρα ἐν πάσῃ μυστικότητι. Ἦσαν δὲ εὐλογοὶ οἱ δισταγμοί, μεθ' ὧν ὁ Ἄθ. Εὐταξίας ἀπεδέχθη τὴν περὶ νέων φόρων εἰσήγησίν μου, διότι, ὡς προεῖρηται, μέχρι τῆς ἡμέρας ἐκείνης μόνον περὶ οἰκονομιῶν ἐγένετο λόγος καὶ δὲν ἦτο εὐκολον εἰς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Οἰκονομικῶν νὰ ὁμιλήσῃ, κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην, περὶ νέων φόρων, πρὶν ἢ δηλαδὴ συνεννοηθῆ μετὰ τῶν ἀρμοδίων παραγόντων τοῦ Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου καὶ πρὶν ἢ προπαρασκευασθῆ καταλλήλως καὶ ἡ Κοινὴ γνώμη καὶ ἡ Βουλὴ πρὸς ὑποδοχὴν νέων φορολογικῶν μέτρων. Ἐχρηιάσθη ὅλη ἡ ἀπαράμιλλος εὐστροφία καὶ σιδηρᾶ θέλησις τοῦ ἐξαιρετικοῦ ὄντως πολιτικοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου, διὰ νὰ ἐπέλθῃ ἀμέσως κατόπιν ἡ τόσον ἀπότομος πρὸς τὴν νέαν φορολογίαν τροπὴ τῆς πολιτικῆς του τῶν οἰκονομιῶν.

Ὡς βάσις νέων φορολογικῶν μέτρων ἐλήφθησαν τὰ φορολογικὰ νομοσχέδια, τὰ ὁποῖα, ὡς τμηματάρχης, εἶχον συντάξει καὶ εἰσηγηθῆ εἰς τὸν προηγούμενον Ὑπουργὸν μακαρίτην Δ. Π. Γούναρην, ὅστις, υἱοθετήσας αὐτά, εἶχεν ὑποβάλει εἰς τὴν Βουλὴν καὶ τὰ ὁποῖα ἀνωτέρω ἐμνημόνευσα, ὅτι εἶχον προκαλέσει τὴν παραίτησίν του ἐκ τοῦ ὑπουργικοῦ ἀξιώματος, λόγω τῆς ἐν τῇ Βουλῇ ἀντιδράσεως. Τὰ νομοσχέδια ἐκεῖνα συντόμως ἐπεξεργασθεῖς, τροποποιήσας καὶ συμπληρώσας διὰ νέων νομοσχεδίων, μετὰ τῶν ὁποίων τὰ κατωτέρω μνημονευόμενα περὶ αὐξήσεως τῆς φορολογίας τοῦ καπνοῦ, περὶ φορολογίας κληρονομιῶν κλπ. ἐπεμελήθη ταῦτοχρόνως νὰ στοιχειοθετηθῶσι καὶ νὰ ἐκτυπωθῶσιν εἰς ὀλίγα ἀντίτυπα, προσωρισμένα ἀποκλειστικῶς διὰ τὸν Ὑπουργὸν τῶν Οἰκονομικῶν, ὅστις ἀπεφάσισε νὰ ὑποβάλλῃ αὐτὰ εἰς τὴν Βουλὴν.

Κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς Βουλῆς τῆς 30 Σεπτ. 1909, ὁ Ἄθ. Εὐταξίας κατήρξατο τῆς ὑποβολῆς τῶν οἰκονομικῶν του μέτρων διανείμας ἀμέσως ἐντυπα τὰ περὶ αὐτῶν νομοσχέδια, ἀφορῶντα εἰς ὄργανωσιν ὑπηρεσιῶν εἰς ἐξασφάλισιν τῆς εἰσπράξεως τῶν ἐσόδων, εἰς περιστολὴν καταχρήσεων ἢ ζημιῶν τοῦ Δημοσίου καὶ εἰς πραγματοποίησιν οἰκονομιῶν (Παράρτημα τῆς Ἐφημ. τῆς Βουλῆς τῆς Δ' Συνόδου τῆς ΙΗ' βουλευτικῆς περιόδου, σελ. 27—110). Τὰ νομοσχέδια ταῦτα ἦσαν περὶ καταργήσεως, περιορισμοῦ καὶ συστάσεως θέσεων τῶν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον Οἰκονομικῶν ὑπαγομένων ὑπαλλήλων, περὶ τροποποιήσεως καὶ συμπληρώσεως τῶν νόμων περὶ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως, τοῦ Ἐθνικοῦ τυπογραφείου καὶ τοῦ Ἐθνικοῦ Σφραγιστηρίου, περὶ μεταρρυθμίσεως τῶν διατάξεων περὶ

διανομῆς γαιῶν ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ περὶ Θεσσαλικοῦ Γεωργικοῦ ταμείου, περὶ τροποποιήσεως καὶ συμπληρώσεως τῶν νόμων περὶ διοικήσεως δημοσίων ἐσόδων καὶ ἐξόδων καὶ περὶ δημοσίου λογιστικοῦ τοῦ Κράτους, διὰ τοῦ ὁποίου ἐσκοπεῖτο ἡ μεταβολὴ τοῦ οἰκονομικοῦ ἔτους, τοῦ ὁποίου ἡ ἔναρξις ὠρίζετο ἀπὸ τῆς 1 Ἰουλίου ἐκάστου ἔτους, ἣτις ὁμως μεταβολὴ δὲν ἐπραγματοποιήθη, δι' ἄλλων δὲ διατάξεων αὐτοῦ ἐθεσπίζοντο μέτρα, ἀποβλέποντα εἰς τὴν πρόληψιν ζημιῶν ἢ καταχρήσεων διὰ τῶν ἄνευ διαγωνισμοῦ καὶ δι' ἰδιαιτέρων συμφωνιῶν γιγνομένων προμηθειῶν τοῦ δημοσίου καὶ ἄλλα τινὰ τονωτικὰ τῆς ἐποπτείας τῆς δημοσίας διαχειρίσεως. Ὑπέβαλε προσέτι νομοσχέδιον περὶ προσόντων τῶν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν ὑπαγομένων ὑπαλλήλων, μεταξὺ τῶν διατάξεων τοῦ ὁποίου ὑπῆρχε (ἄρθρ. 13) καὶ ἡ ἀφορῶσα εἰς τὴν σύστασιν τοῦ Συμβουλίου τῆς Οἰκονομικῆς Ὑπηρεσίας καὶ τὴν μονιμότητα τῶν ὑπαλλήλων τούτων, καὶ προσέτι νομοσχέδιον περὶ προσθήκης προσωπικοῦ εἰς τὸ Γενικὸν Λογιστήριον, ἐπιβαλλομένης ἕνεκα τῆς καθυστερήσεως αὐτοῦ δι' ἀνεπάρκειαν προσωπικοῦ, τὰ νομοσχέδια περὶ ταμειακῆς ὑπηρεσίας, περὶ ἀνανεώσεως τῶν πρὸς τὸ Δημόσιον ὀφειλομένων καὶ παρελθουσῶν χρήσεων, περὶ τροποποιήσεως διατάξεων τῶν νόμων περὶ τελῶν χαρτοσήμων περὶ μεταρρυθμίσεως τῶν νόμων περὶ εἰσπράξεως τῶν δημοσίων ἐσόδων, περὶ τοῦ προσωπικοῦ καὶ ὀργανώσεως τοῦ τελωνείου Πειραιῶς, περὶ προσωρινῆς ἀτελείας τοῦ μεταποιομένου σίτου καὶ βάμβακος, περὶ περιορισμῶν εἰς 60)ο τοῦ τόκου ὑπερημερίας τοῦ δημοσίου, περὶ μεταρρυθμίσεως τοῦ Λαχείου τοῦ Ἐθνικοῦ Στόλου καὶ τῶν περὶ λαχείων νόμων, περὶ συστάσεως παραρτημάτων τοῦ Χημικοῦ Ἐργαστηρίου τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν ἐν τελωνείοις καὶ περὶ τοῦ προσωπικοῦ τοῦ Χημικοῦ Ἐργαστηρίου, περὶ μέτρων πρὸς καταπολέμησιν τοῦ λαθρεμπορίου τοῦ καπνοῦ, περὶ τροποποιήσεως τῶν νόμων περὶ στοιχειώδους ἢ δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, περὶ ἀκτημόνων ὀφειλετῶν τοῦ Δημοσίου, περὶ διαχειρίσεως τῶν κληροδοτημάτων, περὶ διαχειρίσεως καὶ διοικήσεως τῶν δασῶν.

Ὅμιλῶν περὶ τῶν ἐπιφερομένων οἰκονομιῶν ὁ Ἄθ. Εὐταξίας ἔλεγεν, ὅτι εἰς οὐδεμίαν ἀπολύτως οἰκονομίαν ἢ περιορισμὸν δύνανται νὰ ὑποβληθῶσιν αἱ δαπάναι αἱ ἀναγόμεναι εἰς τὸ δημόσιον χρέος καὶ εἰς τὰς διαφόρους ἄλλας ὑποχρεώσεις τοῦ Κράτους, ὡς εἰς τὰ χορηγήματα, τὰς συντάξεις κλπ. «Αἱ οἰκονομίαι περιορίζονται κατ' ἀνάγκην, προσέθετε, σελ. 23, εἰς τὰ ἄλλα ἔξοδα τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν, ἰδίως δὲ εἰς τὰ προσωπικά. Μὴ νομίσητε δὲ ὅτι οὕτω πως προτείνομεν τὴν ἐλάττωσιν τῶν μισθῶν· τοὺς μισθοὺς

τῶν διαφόρων ὑπαλλήλων, κατ' ἀκολουθίαν δὲ καὶ τῶν οἰκονομικῶν, ὑπολαμβάνομεν ἡμεῖς πολὺ γλίσχρους, λυπούμεθα δ' ὅτι ἡ παροῦσα κατάστασις τῶν δημοσίων οἰκονομικῶν δὲν ἐπιτρέπει εἰς ἡμᾶς νὰ προβῶμεν εἰς αὐξήσιν αὐτῶν. Ἐπιφυλαττόμεθα δὲ νὰ πράξωμεν τοῦτο βραδύτερον, εὐθύς ὡς βελτιωθῇ ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τοῦ Κράτους· τό γε νῦν ἔχον, προτείνομεν μόνον τὴν κατάργησιν περιττῶν ὅλως ἢ καὶ μὴ ἀπολύτως ἀναγκαίων θέσεων, τοῦθ' ὅπερ γίνεται καὶ ἐν παντὶ ἄλλῳ πολιτικῷ Ἑπιχειρηματικῷ. Ἐπὶ τὸ πνεῦμα τοῦτο ὁ Ἄθ. Εὐταξίας εἶχε συντάξει καὶ ὑποβάλει τὴν πρώτην σειράν τῶν ὡς ἀνωτέρω μνημονευθέντων νομοσχεδίων του, ὧν τινὰ μὲν ἐσκόπουσαν τὴν πρόληψιν καταχρήσεων ἢ ζημιῶν τοῦ Δημοσίου, τὴν αὐστηρὰν διαχείρισιν τῶν δημοσίων ἐσόδων καὶ ἐξόδων, ἄλλαι δὲ ὄντως σκληρὰς ἀλλ' ἀναποφεύκτους οἰκονομίας διὰ καταργήσεως θέσεων καὶ μειώσεως δαπανῶν. Δὲν ἐδίστασεν ὅμως ὁ Ἄθ. Εὐταξίας διὰ τινῶν ἐκ τῶν νομοσχεδίων του τούτων ν' αὐξάνῃ τὰς δαπάνας, ὅπου ἀνώτερον δημόσιον συμφέρον ἐπέβαλε τοῦτο, π.χ. διὰ τὴν ὀργάνωσιν καὶ ἐνημέρωσιν τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους. Ἐπρότεινε δὲ καὶ τὴν σύστασιν νέου, ὀγδοῦ Ἑπιχειρηματικοῦ, περιλαμβάνοντος τὰ δημόσια ἔργα, τὰ ταχυδρομεῖα καὶ τηλεγραφεῖα, τὴν γεωργίαν, τὴν βιομηχανίαν, τὸ ἐμπόριον καὶ τὰ μεταλλεῖα (σελ. 29), διὰ νὰ ληφθῇ «ἰδιαιτέρα τις πρόνοια περὶ τῶν σπουδαιοτάτων τούτων παραγόντων».

Ἐκτὸς ὅμως τῶν ὡς ἀνωτέρω νομοσχεδίων, ὑπεβλήθησαν κατὰ τὴν αὐτὴν συνεδρίασιν τῆς 30 Σεπτ. 1909 ὑπὸ τοῦ Ἑπιχειρηματικοῦ τῶν Οἰκονομικῶν καὶ πέντε, τὰ κυριώτερα ἐκ τῶν φορολογικῶν του νομοσχεδίων, ἧτοι τὰ 1) περὶ φορολογίας κληρονομιῶν, κληροδοσιῶν καὶ αἰτία θανάτου δωρεῶν, 2) περὶ φορολογίας τοῦ εἰσοδήματος καὶ τῶν κινητῶν ἀξιῶν, 3) περὶ φορολογίας τοῦ οἰνοπνεύματος, (ποσίμου, φωτιστικοῦ κλπ.), 4) περὶ αὐξήσεως τῆς φορολογίας τοῦ καπνοῦ, 5) περὶ βιβλίου ἐγγραφῆς μηνύσεων καὶ ἀνακοπῶν. Μετὰ τινὰς δὲ ἡμέρας ὑπεβλήθη εἰς τὴν Βουλὴν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Ἑπιχειρηματικοῦ καὶ τὸ νομοσχέδιον περὶ συμπληρώσεως καὶ τροποποιήσεως κλάσεων τινῶν τοῦ τελωνειακοῦ δασμολογίου (Παράρτημα αὐτόθι σελ. 111—129), βραδύτερον δὲ, κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 20 8)βρίου 1909, τὸ νομοσχέδιον περὶ φορολογίας ἐλαίου καὶ ἐλαιῶν.

Ἄλλ' ἡ φορολογικὴ πολιτικὴ τοῦ Ἄθ. Εὐταξίας, μᾶλλον θαρραλέα ἐντὸς βραχείου χρόνου ἐξελιχθεῖσα, προέβη εἰς τὴν ὑποβολὴν καὶ ἐτέρων φορολογικῶν νομοσχεδίων, καὶ δὴ ἐπιβαλλόντων νέους φόρους καταναλώσεως, οἷα τὰ περὶ φορολογίας τῆς πυρίτιδος καὶ τῶν ἐκρηκτικῶν ὑλῶν, τὸ περὶ φορολογίας τοῦ ἀνθρακασβεστίου, τοῦ

φωταερίου καὶ τῆς ἠλεκτρικῆς δυνάμεως. Φορολογικὰς διατάξεις δὲ περιεῖχον καὶ τὰ νομοσχέδια περὶ μεταλλείων καὶ περὶ ἀσφαλιστικῶν ἐταιριῶν, ἀτμολεβήτων, περὶ ἐνσήμου γυμναστικῆς καὶ ἄλλα. Ἴδιον δὲ νομοσχέδιον ὑπεβλήθη περὶ φορολογίας τῶν οἰκοπέδων. Σημαντικὸν δ' ἔσοδον τοῦ Κράτους ἐξησφαλίζετο διὰ τοῦ ἀφορῶντος εἰς τὸ μεταλλεῖον Χάλαρα νομοσχέδιον. Ἐν γένει, τὸ σύνολον τῶν φορολογικῶν καὶ λοιπῶν οἰκονομικῶν μέτρων τοῦ Ἀθ. Εὐταξία ἀπέβλεπεν εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν ἐσόδων τοῦ προϋπολογισμοῦ καὶ εἰς αὐστηρὰς οἰκονομίας τῶν ἐξόδων.

Ἡ ἐντύπωσις ἐκ τῆς ὑποβολῆς τῶν νομοσχεδίων τούτων, εὐθὺς ἀμέσως κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 30 Σεπτεμβρίου τῆς Βουλῆς, ὑπῆρξε καταπληκτική. Ὁ Βουλευτὴς Ἀττικῆς μακαρίτης Φ. Νέγρης ἔλεγε κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 3 Ὀκτωβρίου 1909: «Διὰ μιᾶς παρουσιάσθη ἐνώπιον ἡμῶν πληθὺς νομοσχεδίων, τὰ ὅποια μόλις προφθάνομεν ν' ἀναγνώσωμεν.....» Ἐντὸς 40 περίπου ἡμερῶν, ἀφ' ἧς ὁ Ἀθ. Εὐταξίας εἶχεν ἀναλάβει τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν, κατῶρθωσεν, ἐργασθεὶς μετ' ἀξιοθαυμάστου δυνάμεως καὶ ἀντοχῆς, τὴν ὁποίαν ὁ χαλύβδινος ὄργανισμὸς τοῦ τῶ ἐπέτρεπε, νὰ μελετήσῃ τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν τοῦ Κράτους, νὰ καταστρώσῃ μέτρα ἀναφερόμενα εἰς ὀργάνωσιν καὶ εἰς οἰκονομίας, καθ' ὅλους τοὺς κλάδους τῆς πολιτικῆς διοικήσεως καὶ τῆς δικαιοσύνης καὶ νὰ ἐμφανισθῇ εἰς τὴν Βουλὴν, κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 30 Σεπτ. 1909, ἵνα ὑποβάλλῃ τὴν πρώτην σειρὰν τῶν οἰκονομικῶν τοῦ μέτρων διὰ τῆς ἐν ἀρχῇ τῆς μελέτης μας ταύτης μνησθείσης μνημειώδους ἀγορεύσεώς του.

Διὰ τῆς ἀγορεύσεώς του ταύτης ἐπηγγέλλετο βελτίωσιν τοῦ προϋπολογισμοῦ κατὰ 20 ἑκατομμύρια καὶ ἐτόνιζεν, ὅτι εἶναι αὕτη κατορθωτὴ, τὰ δὲ μέτρα εἶναι α) ἐλάττωσις ἐξόδων, β) βελτίωσις ὑφισταμένων προσόδων τοῦ Κράτους, γ) ἐξεύρεσις νέων πόρων τοῦ δημοσίου ἡμῶν προϋπολογισμοῦ.

Ἡ ἀνάλυσις τῶν μέτρων ὑπῆρξεν ὄντως ἀριστοτεχνική. Κατήρχετο εἰς ἐλαχίστας λεπτομερείας οἰκονομιῶν καὶ μειώσεως δαπανῶν τῆς ὑπηρεσίας τῆς Βουλῆς, τῶν οἰκονομικῶν ὑπηρεσιῶν, τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν, δὲν ἐδίστασε δὲ νὰ προτείνῃ βραδύτερον τὴν κατάργησιν νομῶν, εἰρηνοδικείων, πρωτοδικείων καὶ αὐτῶν τῶν Ἐφετείων Κερκύρας καὶ Λαρίσσης, μὴ πραγματοποιηθεῖσαν ἕνεκα ἰσχυρᾶς ἀντιδράσεως καὶ ἀληθοῦς ἐξεγέρσεως τῶν ἐνδιαφερομένων ἐπαρχιῶν. Τὸ ἔλλειμμα τῶν 8 ἑκατ., ἔλεγεν, ἐπιβάλλεται νὰ καλύψωμεν δι' οἰκονομιῶν, τὸ ποσὸν τῶν ὁποίων ὑπελόγιζεν εἰς 10 ἑκατομ. Ἐπίστευεν ἀκόμη εἰς τὴν πραγματοποιήσιν τῶν οἰκονομικῶν τούτων,

εἰς βάρος, ἐννοεῖται, τῶν πολιτικῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ Κράτους, ἀφοῦ ταύτοχρόνως ἐξῆρεν, ὅτι «ἔχει κατανοηθῆ ἡ ἀνάγκη τῆς πολεμικῆς συντάξεως καὶ παρασκευῆς, κατὰ γῆν τε καὶ θάλασσαν, ἀνταξίας τοῦ μεγάλου παρελθόντος καὶ τοῦ ἐν τῷ μέλλοντι ἱστορικοῦ προορισμοῦ τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς»· πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐδήλου, ὅτι εἶχεν ἀνάγκην βελτιώσεως τοῦ προϋπολογισμοῦ, δηλ. νέων ἐσόδων, ἐκ 10 ἑκατ., καὶ ἐκ τοῦ συνόλου τῶν παρ' αὐτοῦ ὑποβαλλομένων οἰκονομικῶν μέτρων, καὶ ἰδίως ἐκ τῶν φορολογικῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἔμελλε νὰ καταλεχθῆ ὅσον οὔπω καὶ τὸ νομοσχέδιον «περὶ μεταλλείων», ὑπελόγιζεν, ὅτι ἡ βελτίωσις αὕτη ἦτο ἐξησφαλισμένη.

Ὁ Ἀθ. Εὐταξίας ἐτερμάτισε τὴν μνημειώδη ἀγόρευσίν του τῆς 30 Σεπτ. 1909 διὰ τῆς ἐξῆς ἀποστροφῆς: «Ὁλόκληρος ὁ Ἑλληνικὸς λαός, ὅλα τὰ δέκα ἑκατομμύρια τοῦ ἐλευθέρου καὶ ἀλυτρώτου Ἑλληνισμοῦ, τὰ διεσπαρμένα ἀπανταχοῦ γῆς, ἔχουσι τὴν στιγμὴν ταύτην τὰ βλέμματά των ἐστραμμένα πρὸς ὑμᾶς καὶ ἀπεκδέχονται ἐξ ὑμῶν τὴν σωτηρίαν. Κύριοι Βουλευταί, σᾶς ἐξορκίζω, σώσατε τὴν πατρίδα, σώσατε τὸ Γένος τῶν Ἑλλήνων».

Μεταξὺ τῶν πρώτων φορολογικῶν νομοσχεδίων ἐψηφίσθη ὑπὸ τῆς Βουλῆς κατὰ τὰς συνεδριάσεις 1, 2 καὶ 3 8)βρίου 1909 τὸ περὶ αὐξήσεως τῆς φορολογίας τοῦ καπνοῦ κατὰ δραχ. δύο κατ' ὅκαν νομοσχέδιον.

Ἡ αὐξησης αὕτη τῆς φορολογίας εἶχε τοῦτο τὸ ἐξαιρετικόν, ὅτι ἔμελλε νὰ εἰσπραχθῆ ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τοῦ Δημοσίου, ἄνευ χρήσεως ταινιῶν καπνοῦ, διὰ τῶν ὁποίων θὰ ἐξηκολούθει εἰσπραττόμενός μόνον ὁ καὶ πρότερον ὑφιστάμενος ὑπέγγυος εἰς τὸ δημόσιον χρέος φόρος τοῦ καπνοῦ. Ὁ νέος πρόσθετος φόρος περιήρχετο οὕτως ἀμέσως καὶ ἀπ' εὐθείας εἰς τὸ δημόσιον, ἔμελλε δὲ νὰ χρησιμεύσῃ, ὡς εἶπεν ὁ Ἀθ. Εὐταξίας, ὡς ἐγγύησις τοῦ μέλλοντος νὰ συναφθῆ μεγάλου δανείου. Ἡ Βουλὴ, τῆς ὁποίας ἡ κομματικὴ σύνθεσις ἦτο ὅλως ξένη πρὸς τὴν ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Γουδι προελθοῦσαν Κυβέρνησιν, ὑπὸ τὴν ἠθικὴν πίεσιν τῆς Κοινῆς Γνώμης διατελοῦσα, μετὰ τινὰ τεχνικῆς μᾶλλον φύσεως περὶ τῆς οἰκονομίας τοῦ νομοσχεδίου συζήτησιν, ἐψήφισε τὸ φορολογικὸν τοῦτο νομοσχέδιον, τοῦ ὁποίου ἡ ἐφαρμογὴ ἐπηκολούθησεν ἅμα τῇ ψηφίσει του. Ἦτο τοῦτο ἡ πρώτη ἰσχυρὰ τόνωσις τῶν δημοσίων οἰκονομικῶν, ἐπερχομένη δι' αὐξήσεως φόρου καταναλώσεως, καὶ προελθοῦσα ἐξ εἰσηγήσεως περὶ τοῦ μέτρου τούτου, ὡς σκοπίμου καὶ ἀποτελεσματικοῦ, γενομένης πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον παρ' ἑμοῦ ὡς ἀρμοδίου τμηματάρχου. Ἡ εἰσήγησίς μου ἐγένετο δεκτὴ, παρὰ τὰς ἐπαγγελίας περὶ μὴ αὐξήσεως τῶν φόρων καταναλώσεως, διότι ἡ ἀνάγκη τῶν πραγμά-

των ἐπέβαλε νὰ προσφύγωμεν εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ φόρου τούτου, ὡς καὶ εἰς ἄλλους τινὰς φόρους καταναλώσεως, περὶ τῶν ὁποίων ἀνωτέρω ἐγένετο λόγος.

Μακραὶ διεξήχθησαν συζητήσεις ἐπὶ τοῦ νομοσχεδίου περὶ φορολογίας τοῦ εἰσοδήματος καὶ τῶν κινητῶν ἀξιῶν (σελ. 109—119 καὶ 131—138). Τὸ νομοσχέδιον τοῦτο εἶχον εἰσηγηθῆ τὸ πρῶτον ὑπὸ τὸν τίτλον «περὶ φορολογίας εἰσοδημάτων τινῶν καὶ κινητῶν ἀξιῶν» εἰς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Οἰκονομικῶν Δ.Π. Γούναρην, ὅστις τὸ εἶχεν ὑποβάλει εἰς τὴν Βουλὴν κατὰ τὴν 17 Νοεμβρίου 1908. Μετὰ νέαν ἤδη ἐπεξεργασίαν, τὸ νομοσχέδιον ἔλαβε νέαν μορφήν, διότι προσετέθησαν εἰς αὐτὸ καὶ διατάξεις περὶ γενικοῦ φόρου τοῦ εἰσοδήματος, ὡς συμπληρωματικοῦ τῶν ἤδη ὑφισταμένων ἀμέσων φόρων. Κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 7 8)βρίου 1909 τῆς Βουλῆς, προκειμένης τῆς πρώτης συζητήσεως τοῦ νομοσχεδίου, ὁμιλῶν ὁ Ἄθ. Εὐταξίας περὶ τοῦ εἰσαγομένου διὰ τοῦ νομοσχεδίου γενικοῦ φόρου τοῦ εἰσοδήματος καὶ ἀντικρούων τὸν ἐπ' αὐτοῦ ἀγορεύσαντα Βουλευτὴν Ἀττικῆς Φ. Νέγρην, ὅστις εἶχε προτείνει νὰ καθορισθῆ ὁ φόρος ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ τεκμηρίου τοῦ ἐνοικίου, καὶ οὐχί, ὡς εἶχε τὸ νομοσχέδιον, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ πραγματικοῦ εἰσοδήματος, ἔλεγε τὰ ἑξῆς:

«Ὁ ἔγγειος στρεμματικὸς φόρος βεβαιούμενος καὶ εἰσπραττόμενος παρ' ἡμῶν ἐπὶ τῶν ἀροτριῶντων κτηνῶν πλήττει ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὴν ἐργασίαν καὶ οὐχὶ τὸ κεφάλαιον, διότι καταβάλλει αὐτὸν συνήθως οὐχὶ ὁ κύριος τῆς γῆς, ἀλλ' ὁ ἐργάτης, ὁ καλλιεργῶν γῆν ἀλλοτρίαν εἴτε ἐπὶ γεωμόρῳ εἴτε ἐπὶ μορτῇ. Ἐνῶ δὲ πᾶς ἄμεσος φόρος ἔπρεπε νὰ ἐπιβάλληται ἐπὶ τοῦ καθαροῦ εἰσοδήματος, ὡς συμβαίνει τοῦτο ἐπὶ τῶν καθαρῶν κερδῶν τῶν τραπεζῶν καὶ καθόλου τῶν ἀνωνύμων ἐταιριῶν, ἐπὶ τῶν μικροϊδιοκτητῶν γεωργῶν πλήττει αὐτὸς τὴν ἀκαθάριστον πρόσοδον, ἥτις μόλις καὶ μετὰ βίας καλύπτουσα τὴν προσωπικὴν τῶν ἐργασίαν ἐκπροσωπεῖ κυρίως τὸ ἡμερομίσθιον αὐτῶν καὶ τῶν οἰκογενειῶν τῶν καὶ τοῦτο γλίσχρον ὅλως καὶ μὴ ὑπερβαῖνον τὴν μίαν δραχμὴν. Καὶ αὐτὸς ὁ φόρος τοῦ εἰσοδήματος, ἐνῶ ἐπὶ τῆς λαϊκῆς καὶ μεσοκλασικῆς κοινωνικῆς τάξεως ἀναλογεῖ πρὸς 8—10)ο καὶ πλέον ἐπὶ τοῦ καθαροῦ εἰσοδήματος, ἐπὶ τῶν πλουσίων, τῶν ἐχόντων ἐτήσιον καθαρὸν εἰσόδημα 50.000 δραχ. καὶ πλέον ἀναλογεῖ πρὸς 2,1 καὶ ἡμισυ ἐπὶ τοῖς ἑκατόν. Ἐνῶ δὲ ἡ μεσαία κοινωνικὴ τάξις, ἡ τῶν ἀστῶν, ἡ ἔχουσα συνήθως μόνον εἰσόδημα ἐνοίκια οἰκοδομῶν, καταβάλλει διὰ ταύτας φόρον 8)ο καὶ δὴ ἐπὶ τῆς ἀκαθάριστου προσόδου, χωρὶς δηλ. νὰ λαμβάνωνται πρὸ ὀφθαλμῶν ἔξοδα ἐπισκευῶν, ἀπώλειαι ἐνοικίων

ἐκ δυστροπούντων ἐνοικιαστῶν καὶ τόκοι ἐνυποθήκων δανείων, ἐνῶ οἱ σταφιδοκτῆμονες μὲ τὰ πρόσθετα βάρη τῆς παρακρατήσεως καταβάλλουσι 40ο)ο ἐπὶ τῆς ἀκαθαρίστου προσόδου των, αἱ τράπεζαι, αἱ διάφοροι ἀνώνυμοι ἐταιρίαι καὶ οἱ κύριοι μεταλλείων ἐπιβαρύνονται μόνον μὲ 5ο)ο ἐπὶ τῶν καθαρῶν κερδῶν των, ἥτοι ἀφοῦ ἀφαιρέσωσιν ὅσα θελήσωσιν ἐκ τῆς ἀκαθαρίστου προσόδου. Ἔχομεν, κύριοι, ἐν Ἑλλάδι τὴν μᾶλλον ἄδικον καὶ δυσανάλογον φορολογίαν».

Καὶ περαιτέρω ὁ Ἄθ. Εὐταξίας διὰ τῆς ἀγορεύσεώς του ταύτης, ἀξιῶν τὴν ψήφισιν τοῦ νομοσχεδίου τούτου, ἐτόνιζεν, ὅτι τὴν «φορολογικὴν μεταρρύθμισιν ἐψήφισεν ὁ λαὸς τῆς πρωτεύουσας, συνελθὼν τῇ 14 Σεπτ. εἰς τὸ πεδῖον τοῦ Ἄρεως, ἐπεκρότησε δὲ καὶ ὁ λαὸς τῶν ἐπαρχιῶν διὰ ψηφισμάτων του γενομένων κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν.

«Τὴν τοιαύτην, κύριοι, ἀπόφασιν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ—προσέθεσεν ὁ Εὐταξίας—ἐκτελοῦσα ἡ Κυβέρνησις ἡμῶν ἔσπευσε νὰ ὑποβάλλῃ εἰς τὴν Βουλὴν σειρὰν νομοσχεδίων, δι' ὧν ἐπιζητεῖται ἡ πραγματοποίησις τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος φορολογικῆς μεταρρυθμίσεως, πρῶτιστον δὲ καὶ κυριώτατον πάντων εἶναι τὸ προκείμενον νομοσχέδιον, δι' οὗ ἐπιβάλλεται ὡς συμπληρωματικὸς τῶν ἄλλων ἀμέσων φόρων ὁ τοῦ καθαρῶ εἰσοδήματος. Ὁ φόρος οὗτος μέλλει νὰ ἐπιβαρύνῃ μόνον τὴν πλουσίαν τάξιν, ἥτις τώρα ἢ εἶναι ἀπηλλαγμένη παντὸς ἀμέσου φόρου ἢ δὲν φορολογεῖται ἐπαρκῶς. Καὶ ὑπὸ ἄλλην ἔποψιν ἡμεῖς ἐρχόμεθα νὰ ἐκτελέσωμεν ἀπόφασιν τοῦ Ἑλλην. λαοῦ.

»Πρέπει κύριοι, ν' ἀνορθώσωμεν καὶ νὰ προλάβωμεν νέαν πτώχευσιν τοῦ Κράτους, συγχρόνως δὲ νὰ ἐξεύρωμεν τὰ μέσα διὰ τὴν πολεμικὴν παρασκευὴν τῆς χώρας.

»Πρὸς τοῦτο, ἀνάγκη βελτιώσεως τοῦ προϋπολογισμοῦ κατὰ 20 ἑκατομμύρια, δὲν δύναται νὰ ἐπέλθῃ διὰ μόνων τῶν οἰκονομιῶν καὶ τῆς ἐλαττώσεως πάσης περιττῆς ἢ μὴ ἀπολύτως ἀναγκαίας δαπάνης τοῦ προϋπολογισμοῦ».

«Πρέπει νὰ προσφύγωμεν καὶ εἰς νέους πόρους, τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ ὀφείλομεν συγχρόνως νὰ ἐπιχειρήσωμεν καὶ τὴν φορολογικὴν μεταρρύθμισιν, καθ' ἣν θ' ἀνεκουφίζομεν τὴν μεσαίαν καὶ τὴν λαϊκὴν, θὰ ἐπιβαρύνομεν δὲ τὴν πλουσίαν τάξιν. Κυριώτατοι δὲ πόροι καθ' ἡμᾶς εἶναι ὁ φόρος τοῦ εἰσοδήματος καὶ τῶν κινητῶν ἀξιῶν, προσέτι δὲ ὁ τῶν κληρονομιῶν, ὧν τὰ νομο-

σχέδια πρόκεινται τώρα εἰς συζήτησιν, διότι αὐτὴ εἶναι ἡ πρώτη βάσις καὶ τῆς φορολογικῆς μεταρρυθμίσεως, τῆς ὁποίας ἡ Κυβέρνησις ἡμῶν ἐπ' οὐδενὶ οὐδέποτε λόγῳ ἐννοεῖ ν' ἀπομακρυνθῆῃ».

Καὶ ὁ Ἄθ. Εὐταξίας ἔθετε ζήτημα ἐμπιστοσύνης τὴν ἐπιψήφισιν τοῦ νομοσχεδίου τούτου.

Κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς Βουλῆς τῆς 8 Ὀκτωβρίου 1909 (σελ. 127) ὁ βουλευτὴς Ἀττικῆς Φ. Νέγρης κατέθεσε πρότασιν νόμου περὶ φορολογίας τοῦ εἰσοδήματος μετὰ εἰσηγητικῆς ἐκθέσεως.

Ἄλλ' ἡ Βουλὴ προῆλθε, κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 19 Ὀκτωβρίου 1909, εἰς γ' συζήτησιν καὶ ἐπιψήφισιν τοῦ νομοσχεδίου τοῦ εἰσοδήματος καὶ τῶν κινητῶν ἀξιῶν, τὸ ὁποῖον δὲν ἐβράδυνε νὰ γίνῃ νόμος τοῦ Κράτους.

Κατὰ δὲ τὴν γ' συζήτησιν, ὁ Ἄθ. Εὐταξίας προέβη εἰς οὐσιώδη τροποποίησιν τοῦ παρ' ἐμοῦ συντεταγμένου νομοσχεδίου, χωρὶς νὰ συνεννοηθῆ προηγουμένως μετὰ τοῦ συντάκτου του. Ἡ τροποποίησις αὕτη (σελ. 234) ἀφείρα εἰς ἀναβιβασμὸν τοῦ ἐξαιρουμένου πάσης φορολογίας ποσοῦ ἀπὸ δραχ. 3000 εἰς δραχ. 5000 καὶ εἰς ἀναβιβασμὸν τῶν φορολογικῶν ποσοστῶν, τὰ ὁποῖα ἐλαφρότατα ὤριζε τὸ ἀρχικὸν νομοσχέδιον, οὕτως ὥστε ἡ φορολογία ἀνήρχετο εἰς ποσοστὸν 3ο) ἀπὸ 3000 μέχρι 10.000, εἰς 4ο) μέχρις 20.000, εἰς 5ο) μέχρι 30.000, εἰς 6ο) μέχρι 40.000 καὶ εἰς 7ο) μέχρι 50.000. Αἱ τροποποιήσεις αὗται προεκάλεσαν ἀντιρρήσεις τῶν βουλευτῶν κ.κ. Ἰ. Κουντουριώτη, Δ. Τσιτσάρα κλπ. καὶ μακρὰν συζήτησιν παρ' ὅλην ὅμως τὴν ἀντίδρασιν τὸ νομοσχέδιον ἐψηφίσθη. Καὶ γενόμενον νόμος ὅμως ἐπέπρωτο νὰ μὴ ἐφαρμοσθῆ, ἔνεκα τῆς βραδύτερον, κατ' Ἰανουάριον 1910, παραιτήσεως τῆς Κυβερνήσεως καὶ τοῦ εἰσαγαγόντος αὐτὸ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν καὶ τῆς ἀντιδράσεως, ἣν συνήντησεν ἡ ἐφαρμογὴ του εἰς τὰς ἀστικάς, καὶ ἰδίως εἰς τὰς τάξεις τῶν ἐμπόρων, οἵτινες θὰ ἐπλήττοντο διὰ τῆς νέας φορολογίας, τὴν ὁποίαν ἀπεστρέφοντο, ἰδίως ἔνεκα τοῦ ἀνακριτικοῦ χαρακτῆρος της, πρὸς ἐξεύρεσιν τοῦ πραγματικοῦ εἰσοδήματος, εἰς τὴν φορολογίαν τοῦ ὁποίου ἀπέβλεπεν.

Εἰ καὶ ὁ νόμος οὗτος περὶ φορολογίας τοῦ εἰσοδήματος δὲν ἐφηρμόσθη, ματαιωθεὶς ὑπὸ τῶν διαδεχθεισῶν τὴν Κυβέρνησιν Μαυρομιχάλη Κυβερνήσεων, εἶναι ἀναμφίβολον ὅτι, διὰ τῆς ὑποβολῆς καὶ τοῦ νομοσχεδίου τούτου καὶ διὰ τῶν ἐν τῇ Βουλῇ γενομένων συζητήσεων, ἐδόθη ἡ πρώτη ὠθησις εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῆς ἐπὶ τοῦ εἰσοδήματος φορολογίας ἐν Ἑλλάδι. Ἐρρίφθη ὁ σπόρος αὐτῆς, ἐκ τοῦ ὁποίου βραδύτερον ἐβλάστησε καὶ ἀνεπτύχθη ἡ σήμερον λειτουργοῦσα φορολογία τῶν καθαρῶν προσόδων. Ὁ νόμος περὶ

φορολογίας τοῦ εἰσοδήματος τοῦ 1909 κατηργήθη διὰ τοῦ νόμου τοῦ 1911 περὶ συμπληρωματικοῦ φόρου τοῦ εἰσοδήματος, ἐπιβληθέντος ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ τεκμηρίου τοῦ ἐνοικίου, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ κατὰ τὸ 1910 γενόμενος Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν Λάμπρος Κορομηλάς ἠθέλησε ν' ἀντικαταστήσῃ τὸν μὴ ἐφαρμοσθέντα φόρον τοῦ νόμου τοῦ 1909. Ἄλλ' ὁ νόμος τοῦ 1911, ἀποτυχῶν ἐν τῇ ἐφαρμογῇ του, κατηργήθη διὰ τοῦ νόμου 1640 τοῦ 1919, διὰ τοῦ ὁποίου εἰσήχθη ἐν Ἑλλάδι ἡ φορολογία τῶν καθαρῶν προσόδων, τὴν ὁποίαν ἡ κοινὴ συνείδησις σήμερον ἀναγνωρίζει ἐν Ἑλλάδι, ὡς τὸν δικαιότερον τῶν φόρων.

Ἐξαίρων τὴν σημασίαν τοῦ φόρου τοῦ εἰσοδήματος ὁ Ἀθ. Εὐταξίας ἔλεγε τὰ ἑξῆς:

«Ὁ φόρος τοῦ εἰσοδήματος θεωρεῖται καὶ εἶναι τὴν σήμερον ὁ τελειότατος πάντων. Ὑπ' αὐτὸν καὶ μόνον εἶναι δυνατὸν νὰ φορολογηθῶσι πάντες δικαίως καὶ ἀναλόγως τῆς περιουσίας των ὡς διακελεύει τὸ Σύνταγμα, παρέχεται δὲ δι' αὐτοῦ ἡ εὐκαιρία εἰς τὸ Κράτος ἐν ὥρᾳ ἐκτάκτου ἀνάγκης ν' αὐξάνῃ τὰς προσόδους του, παρερχομένης δ' αὐτῆς νὰ τὰς περιορίζη ἄνευ φορολογικῆς διαταράξεως. Διὰ τοῦτο εὐτυχεῖς θεωροῦνται αἱ χῶραι ἐκεῖναι, εἰς τὰς ὁποίας ἔχει ἐφαρμοσθῆ αὐτὸς πλήρης, ὡς ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Πρωσσία... Παρακεκινδυνευμένον δι' ἡμᾶς νὰ ἐφαρμόσωμεν ἅ π' εὐθειας ἐν Ἑλλάδι πλήρη τὸν φόρον τοῦ εἰσοδήματος, θυσιάζοντες οὕτω τὴν ἐκ τῶν ἄλλων ἀμέσων φόρων βεβαίαν πρόσοδον τοῦ Κράτους ὑπὸ τὰς σημερινὰς περιστάσεις. Ὄταν δὲ ἐξοικειωθῶμεν οὕτω πως πρὸς αὐτόν, ὅταν σὺν τῷ χρόνῳ τὰ κοινωνικὰ καὶ πολιτικὰ ἡμῶν ἦθη προαχθῶσιν ἱκανῶς, τὰ δὲ οἰκονομικὰ ἐπιτρέψουν τὸ πείραμα, τότε, ἀλλὰ τότε καὶ μόνον, ἅς προβῶμεν εἰς αὐτόν.»

Ἡ ἄμεσος ὅμως φορολογία δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἱκανοποιήσῃ πάσας τὰς ἀνάγκας τοῦ προϋπολογισμοῦ. Ἡ δὲ ληφθεῖσα πρόνοια περὶ αὐξήσεως τοῦ φόρου καταναλώσεως τοῦ καπνοῦ διὰ προσθήκης δραχ. δύο κατ' ὅκαν ἦτο ἀνεπαρκής. Κατ' ἀνάγκην ὁ Ἀθ. Εὐταξίας υἱοθέτησεν, οὐ μόνον τὸ νομοσχέδιον περὶ φορολογίας τοῦ οἰνοπνεύματος, ἀλλὰ καὶ τὰ λοιπὰ νομοσχέδια, διὰ τῶν ὁποίων εἰσήγοντο νέοι φόροι καταναλώσεως, τὰ ὁποῖα, ὡς ἀρμόδιος τμηματάρχης, τῷ εἶχον εἰσηγηθῆ.

Δικαιολογῶν δὲ ὁ Ἀθ. Εὐταξίας τὴν ὑποβολὴν τῶν νομοσχεδίων τούτων καὶ ἀντικρούων τοὺς ἐλέγχοντας τὴν φορολογικὴν του πολιτικὴν βουλευτὰς, ἔλεγε (σελ. 197) τὰ ἑξῆς:

«Ἐχομεν ἀνάγκην μεγάλου δανείου καὶ εὕρισκόμεθα πρὸ τῆς ἀναποδράστου ἀνάγκης νὰ προσφύγωμεν εἰς νέους φόρους, οἵτινες ἡδύ-

ναντο νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς ὑπέγγυοι πρόσοδοι. Ἐδήλωσα δέ, ὅτι τοιαύτη πρόσοδος θὰ ἦτο τὸ ἐκ 2 δραχ. πρόσθετον δικαίωμα καταναλώσεως τοῦ καπνοῦ. Ἄλλά, κύριοι, ἕκαστος ἐξ ὑμῶν ἐννοεῖ εὐκόλως, δὲν ἐπαρκεῖ αὐτῇ ἡ πρόσοδος. Ἐχομεν ἀνάγκην καὶ ἄλλων προσόδων καὶ θὰ προσφύγωμεν εἰς διαφόρους τοιαύτας μικράς, ὅποιοι εἶναι ὁ φόρος τῶν ἐκρηκτικῶν ὑλῶν, ἡ αὐξησης τῶν φαρικῶν τελῶν, ἡ αὐξησης τῶν προξενικῶν τελῶν τῶν διαμονητηρίων καὶ τῶν πιστοποιητικῶν ἰθαγενείας. Ἄλλ' ὅλοι αὐτοὶ οἱ φόροι ὁμοῦ μετὰ τοῦ προσθέτου φόρου τοῦ καπνοῦ δὲν θὰ ἐπῆρκουν εἰς τὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπόν. Ὁ μόνος ἄξιος λόγου πόρος, ὅστις ἐναπελείπετο ἔτι εἰς ἡμᾶς, ἦτο ὁ φόρος τοῦ οἴνοπνεύματος. Ἡ ἔπρπε, κύριοι, νὰ προσφύγωμεν εἰς τὸν φόρον τοῦτον ἢ ἔπρπε νὰ παραιτηθῶμεν πάσης Ἐθνικῆς πολιτικῆς. Μέσος ὁρος δὲν δύναται νὰ ὑπάρξη... Εἶναι φόρος κατ'ἐξοχὴν δίκαιος, τὸν ὁποῖον ὤφειλε τὸ Κράτος πρὸ πολλοῦ ἤδη καὶ πρὸ πολλῶν ἄλλων φόρων νὰ εἶχεν ἐκμεταλλευθῆ.»

Ἡ φορολογικὴ πολιτικὴ τοῦ Ἄθ. Εὐταξία διεγράφη σαφέστερον διὰ τῆς ὑποβολῆς τῶν νομοσχεδίων περὶ καταργήσεως τοῦ φόρου τῶν ἀροτριῶντων κτηνῶν καὶ περὶ καταργήσεως τῆς στρεμματικῆς φορολογίας τῶν ἀμπέλων. Τὰ νομοσχέδια ταῦτα ἐχαρακτήριζεν ὁ Εὐταξίας (σελ. 746), ὡς ἀνακουφιστικὰ τῶν μεγάλων λαϊκῶν τάξεων τῶν ἀμπελοκτημόνων καὶ μικροῖδιοκτητῶν γεωργῶν, «αἵτινες τυγχάνουσιν αἱ δυστυχέστεραι ἐν Ἑλλάδι». Καὶ ἐτόνιζεν, ὅτι «δι' ἀμφοτέρων τῶν νομοσχεδίων τούτων παρέχομεν εἰς τοὺς ἀμπελοκτήμονας καὶ τοὺς ἀμπελουργοὺς τὸ ἀντάλλαγμα, ὅπερ ὀφείλεται εἰς αὐτοὺς παρὰ τοῦ Κράτους, ὡς προσῆκον, διότι, χάριν τῆς ἐξασφαλίσεως τοῦ φόρου τοῦ οἴνοπνεύματος, στεροῦνται αὐτοὶ τοῦ δικαιώματος τοῦ ν' ἀποστάζωσι διὰ τῶν κοινῶν ἀμβύκων τὰ στέμφυλά των καὶ νὰ ἔχωσιν ἐφεξῆς τὸ μέχρι τοῦδε ἐντεῦθεν εἰσόδημα». Καὶ ὄντως, ὁ ψηφισθεὶς νόμος περὶ φορολογίας τοῦ οἴνοπνεύματος κατέπνιγεν ἐντελῶς τὸ προνόμιον τοῦτο τῶν μικρῶν ἀμβύκων, τὸ ὁποῖον διὰ νεωτέρων νόμων ἀνέζησεν.

Προσέλαβεν ἐντονώτερον ταμιευτικὸν καὶ προστατευτικὸν χαρακτῆρα ἡ φορολογικὴ πολιτικὴ τοῦ Ἄθ. Εὐταξία διὰ τοῦ νομοσχεδίου περὶ τροποποιήσεως τοῦ δασμολογίου, κατὰ τὴν συζήτησιν τοῦ ὁποῖου οὗτος ὠμίλησε διὰ μακρῶν, ὑπεραμυνόμενος τῆς πολιτικῆς του (σελ. 743–557).

Ἡ ψυχολογία τῆς Βουλῆς ὑπῆρξε δυσμενῆς καὶ πρὸς τὴν πολιτικὴν καὶ πρὸς τὸ πρόσωπον τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν.

Ἐν τούτοις, ὑπετάσσετο τελικῶς εἰς τὰ κελεύσματά του, ψηφίζουσα τὰ νομοσχεδία του. Ἄλλὰ δὲν ὑπέκυπτεν ἄνευ ἀγῶνος. Ἐπέτυχε δὲ τὴν ματαίωσιν μέτρων τινῶν ἀφορώντων οἰκονομίας, οἷον κατάργησιν Ἐφετείου Λαρίσσης καὶ Κερκύρας καὶ τινῶν ἄλλων. Ἄλλ' ἢ συζήτησις ἐπὶ τῶν φορολογικῶν μέτρων διεξήχθη πολλάκις μετὰ πείσματος καὶ ἐνίοτε ὀλίγον ἔλειψε νὰ προκαλέσῃ Κυβερνητικὴν κρίσιν. Ἀπέναντι τῆς ἰσχυρᾶς καὶ ἐπιμόνου ἀντιδράσεως πολιτικῶν ἀνδρῶν ἐπιφανῶν, ὠρθοῦτο τὸ γιγάντιον ἀνάστημα τοῦ ἐκ Λοκρίδος πολιτευτοῦ, ὅτε μὲν ἀπειλοῦντος, ὅτε δὲ ἐπικαλυμένου τὰς Ἐθνικὰς ἀνάγκας, διὰ νὰ δαμάσῃ τὴν ἀντίδρασιν. Μὲ ἐτοιμότητα καὶ εὐστροφίαν καὶ πολυμαθεῖαν ἀντιμετώπιζε πάσας τὰς ἐπιθέσεις, αὐτὸς ἀνέχων εὐχερῶς τὸ βάρος τῆς συζητήσεως πάντων σχεδὸν τῶν ποικίλων καὶ πολυαρίθμων νομοσχεδίων τοῦ γενικωτέρου μεταρρυθμιστικοῦ ἔργου τῆς Κυβερνήσεως, τὸ ὁποῖον περιέχεται εἰς τὸν ἐκ 1500 σελίδων τόμον τοῦ Παραρτήματος τῆς Ἐφημερίδος τῶν συζητήσεων τῆς Βουλῆς.

Ὁ Εὐταξίας ἐπηγγέλλετο (σελ. 470 Ἐφ. Συζ.) καὶ τὸ ἰσοζύγιον ἀσφαλές καὶ περισσεύματα ἱκανά, «ἵνα δι' αὐτῶν πραγματοποιήσωμεν τοὺς σκοπούς, χάρις τῶν ὁποίων ἐξηγέρθη ὁ λαὸς καὶ ὁ στρατὸς καὶ ἐπῆλθεν ἡ τελευταία εἰρηνικὴ ἐπανάστασις». Καὶ διακόπτων τότε αὐτὸν ὁ Πρωτοπαπάδης (Βουλευτὴς Νάξου) ἠρώτα:

— Εἶσθε βέβαιος ὅτι θὰ κατορθωθῇ τοῦτο;

Καὶ εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην, χαρακτηριστικὴν τῶν ἀμφιβολιῶν τῆς Βουλῆς περὶ ἐπιτυχίας τοῦ κυβερνητικοῦ προγράμματος, ἐδίδετο ἡ ἀπάντησις, ὅτι ἡ Κυβέρνησις θὰ ὑποβάλῃ καὶ νέα φορολογικὰ μέτρα, ἅτινα καὶ ὑπέβαλε κατόπιν, πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν σκοπῶν τῆς.

Ἄλλ' ὁ Εὐταξίας ἦτο ἐξ ἐκείνων, οἵτινες, ἀκλόνητοι ἐν μέσῳ τοῦ σάλου, χωροῦσιν εὐσταθῶς πρὸς τὸν σκοπὸν των. Ὑπῆρξαν περιστάσεις, καθ' ἃς ὁ κίνδυνος τῆς διασπάσεως πάσης συνεργασίας μεταξὺ Βουλῆς καὶ Κυβερνήσεως ἐφαίνετο ἀναπόφευκτος. Ὁ Γ. Πετροπουλάκης (Βουλευτὴς Γυθείου) ἔδιδε τὴν εἰκόνα τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν δι' ἀγορεύσεώς του (σελ. 477) διὰ τῶν ἐξῆς:

«Ἀξία θαυμαστοῦ εἶναι ἡ εὐστροφία τοῦ κ. ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν Ὑπουργοῦ, μεθ' ἧς διαχειρίζεται τὰ ζητήματα. Καταλαμβάνων τὸ βῆμα, ὁμιλεῖ ἐν θυμῷ διὰ νὰ ἐπηρεάσῃ τὴν Βουλὴν, δι' ἀπειλῶν ὑποβολῆς προτάσεως ζητήματος ἐμπιστοσύνης ὑποδεικνύει ἐντέ-

χνας καὶ τὴν ἄλλοθεν δύναμίν του, καὶ ἂν τὸ πείραμα τοῦτο δὲν ἐπιτύχη, τότε μεταπίπτει εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον τῆς μειλιχιότητος».

Ὁ Ἄθ. Εὐταξίας, κατὰ τὰς συνεδριάσεις τοῦ Βουλῆς ἐκείνης, ἀνεδείχθη ὑπέροχος εἰς τὸ νὰ ἐπιβάλη εἰρηνικῶς τὴν ἐπιψήφισιν τῶν μέτρων του. Καὶ ἡ Βουλὴ ὅμως ἀπέδειξεν, ὅτι ἡ ὑψίστη τῶν ἀρετῶν, ἡ φιλοπατρία, ἐπεκράτησε πάσης ἄλλης ἀνθρωπίνης ἀδυναμίας καὶ κομματικῆς ἐμπαθείας, διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς Πατρίδος.

Οἱ ἡγέται τῶν πολιτικῶν κομμάτων καὶ οἱ περὶ αὐτοὺς ἐπίλεκτοι συνεζήτησαν σθεναρῶς τὰ νομοσχέδια καὶ πλεῖσται ἐκ τῶν ἐπ' αὐτῶν ἀγορεύσεών των πρόκεινται ὑποδείγματα ἐμπεριστατωμένης καὶ ἐπιστημονικῆς μελέτης. Ἄλλ' ἐπεψήφισαν τὰ νομοσχέδια, καὶ αὐτὸ τὸ λυσιπαιδιῶδες καταπολεμηθὲν περὶ φορολογίας τοῦ εἰσοδήματος, τὸ ματαιωθὲν βραδύτερον ὑπὸ τῆς διαδόχου Βουλῆς. Εἶναι τοῦτο ἱστορικὴ ἀπόδειξις, ὅτι ἡ Βουλὴ τοῦ 1909 εἶχεν ἐγκολπωθῆ τὸ πνεῦμα τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ Γουδί. Ἦτο κατὰ βάθος Βουλὴ Ἑλλήνων πατριωτῶν.

Τέλος, ἡ δημοσιονομικὴ πολιτικὴ τοῦ Ἄθ. Εὐταξίας ἐξεδηλώθη ἐν ὅλῃ τῆς τῆς πληρότητι, κατευθυνθεῖσα παρ' αὐτοῦ εἰς τὴν συνομολόγησιν μεγάλου δανείου 150 ἑκατομ., περὶ τοῦ ὁποίου ὑπέβαλε σχετικὸν νομοσχέδιον ψηφισθὲν ὑπὸ τῆς Βουλῆς καὶ δυνάμει τοῦ ὁποίου συνωμολογήθη βραδύτερον τὸ ἐξ 110 ἑκατ. ἐξωτερικὸν δάνειον τοῦ 1911.

Ὁ Ἄθ. Εὐταξίας ἔλεγεν εἰς τὴν Βουλὴν κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 4 Νοεμβρίου 1909, ἐν συζητήσει περὶ ἐπισπεύσεως τῶν ἐργασιῶν τῆς, ὅτι «τὸ νομοσχέδιον περὶ φορολογίας τῶν ἐκρηκτικῶν ὑλῶν καὶ τοῦ οἰνοπνεύματος μετὰ τοῦ ψηφισθέντος τοῦ καπνοῦ εἶναι ἐκεῖνα, τῶν ὁποίων αἱ πρόσοδοι θὰ χρησιμεύσωσι κατὰ πρῶτον καὶ κύριον λόγον ὡς ὑπέγγυοι διὰ τὴν συνομολόγησιν μεγάλου ἐξωτερικοῦ δανείου, ἀναγκαίου τὰ μάλιστα διὰ τὴν κάλυψιν τῶν μέχρι τέλους τῆς χρήσεως τοῦ 1909 ἐλλειμμάτων, διὰ διάφορα ἀπαραίτητα δημόσια ἔργα καὶ διὰ τὴν πολεμικὴν παρασκευὴν τῆς χώρας».

Ἄς ἐξετάσωμεν, ὅποια ἦσαν τὰ οἰκονομικὰ ἀποτελέσματα τῶν οἰκονομικῶν μέτρων τῆς Κυβερνήσεως Μαυρομιχάλη. Διὰ τοῦ προϋπολογισμοῦ τῆς χρήσεως τοῦ 1910, ἀφαιρουμένων τῶν ἐκ τοῦ μονοπωλίου τῆς σακχάρεως καὶ ἐκ τοῦ γενικοῦ φόρου τοῦ εἰσοδήματος ἀναγραφέντων ἐσόδων, ἀφοῦ οἱ περὶ αὐτῶν νόμοι δὲν ἐφηρμόσθησαν, τὰ ἔσοδα εἶχον προϋπολογισθῆ:

Εἰς τακτικά	δραχ.	136.729.297
Ἐξ ἐκτάκτων πόρων (Γεωργικοῦ Θεσσαλικοῦ δανείου)		1.621.310
		<hr/>
τὸ ὅλον	δραχ.	138.350.607
Εἰσεπράχθησαν δὲ τακτικά.....	»	133.121.141
Ἐκ Γεωργικοῦ Θεσσαλ. Δανείου κ.λ.π.	»	1.627.527
		<hr/>
τὸ ὅλον	δραχ.	134.748.668

Μετὰ τὴν ψήφισιν τοῦ προϋπολογισμοῦ ἀνεγράφη ἐν τοῖς ἐκτάκτοις ἐσόδοις τὸ κεφάλαιον τῆς προκαταβολῆς τοῦ δανείου δραχ. 40.000.000 καὶ οὕτω τὰ ἔκτακτα ἔσοδα ἀνῆλθον εἰς δραχ. 41.627.527 καὶ τὸ σύνολον τῶν τακτικῶν καὶ ἐκτάκτων ἐσόδων εἰς δραχ. 174.748.667.

Αἱ πραγματικαὶ εἰσπράξεις ὑπελείφθησαν κατὰ δραχ. 9,921,000 τῶν προβλέψεων τοῦ ὑποβαλόντος τὸ πρῶτον τὸν προϋπολογισμόν τοῦτον Ὑπουργοῦ Ἀθ.Εὐταξία, καὶ μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν προμνησθέντων ἐσόδων ἐκ μονοπωλίου τῆς σακχάρεως καὶ ἐκ τοῦ γενικοῦ φόρου τοῦ εἰσοδήματος. Ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ εἰσπραχθέντα τῆς χρήσεως 1909, αἱ τακτικαὶ εἰσπράξεις τῆς ὁποίας ἀνῆλθον εἰς δραχ. 121.399.984, ἡ χρήσις τοῦ 1910 ἀπέδωκεν ἐπὶ πλέον τακτικὰς εἰσπράξεις περὶ τὰ 15 ἑκατ. Ἀλλ'ἔξ αὐτῶν μόνον 5 ἑκ. προήρχοντο ἐκ νέων φόρων ἔναντι τῶν ἐξ αὐτῶν προϋπολογισθέντων 7.294.000.

Τὰ ἔξοδα τὰ τακτικά εἶχον προϋπολογισθῆ εἰς δραχ. 136.426.657, ἀλλ'ἀφαιρουμένων τῶν εἰς τὸ μονοπώλιον τῆς σακχάρεως ἀναφερομένων, ἀνεγράφησαν ἔξοδα..... δραχ. 136.406.235

Ἐκτακτα δ'ἔξοδα εἶχον ἀναγραφῆ τ'ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἐγκατάστασιν τῶν προσφύγων, ἦτοι τοῦ Γεωργικοῦ Θεσσαλικοῦ δανείου δραχ. 1.600.000, εἰς ἃ προσετέθησαν εἶτα τὰ ἔξοδα τῆς προκαταβολῆς δραχ. 2.853.622, ὡς καὶ τὸ ὑπόλοιπον τῆς παροχῆς εἰς τὸ ταμεῖον Ἐθνικοῦ Στόλου δραχ. 10.428.273, ἦτοι ἐν ὅλῳ

δραχ. 14.881.895

ἦτοι προϋπελογίσθησαν ἐν συνόλῳ ..... δραχ. 151.288.130

Ἀντὶ ὅμως τῶν ἀναγραφέντων τακτικῶν ἐσόδων, ἔδαπανήθησαν μόνον δραχ. 125.683.378, ἦτοι δραχ. 10.722.857 ὀλιγώτερα, χάρις εἰς τὴν ἐπικρατήσασαν φειδῶ κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ προϋπολογισμοῦ, τοῦθ' ὅπερ ἀποδεικνύει, ὅτι ὑπῆρχεν ἀκόμη ἔδαφος οἰκονομιῶν, καὶ μετὰ τὰς ὑπὸ τοῦ Ἀθ. Εὐταξία γενομένας περικοπὰς ἐξόδων. «Ἦτο τοῦτο ἔργον μεγίστης φρονήσεως. Αἱ περιστάσεις ἦσαν τόσον

άνώμαλοι, ὥστε ἐπεβάλλετο νὰ μὴ προβῶμεν ἀλογίστως εἰς ἔξοδα, ἐπεβάλλετο ν'ἀναμείνωμεν ὀλίγον καὶ νὰ μὴ ἐξαντλήσωμεν τὰς πιστώσεις τοῦ προϋπολογισμοῦ», ἔλεγεν ὁ Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν Λάμπρος Κορομηλᾶς εἰς τὴν Βουλὴν (Δελτίον Ὑπουργείου Οἰκονομικῶν, ἔτος Δ' σελ. 285.) Ἐκ τῶν χορηγηθεισῶν πιστώσεων ἀπέμειναν ἀδιάθετοι δραχ. 19.197.062, ὧν αἱ κυριώταται αἱ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν, ἐκ τῆς ματαιώσεως τοῦ μονοπωλίου τῆς σακχάρεως, τῶν Ἐσωτερικῶν, τῶν Ναυτικῶν καὶ τῶν Στρατιωτικῶν. Συνέτειναν δὲ εἰς τὴν ἐλάττωσιν ἐν γένει τῶν δαπανῶν καὶ οἱ τῆς ἐκκαθαρίσεως τῶν ὑπαλλήλων νόμοι. Ἐκ δὲ τῶν ἐκτάκτων ἐξόδων ἐδαπανήθησαν δραχ. 14.863.681 καὶ οὕτω τὸ σύνολον τῶν δαπανῶν ἀνῆλθεν εἰς 140.547.059.

Ἡ ἐκτέλεσις τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ 1910 κατέληξεν, ἀφοῦ ἐπλήρωσεν ὅλα τὰ εἰς βάρος του ἐπιρριφθέντα χρέη, ὡς ἔλεγεν ὁ Κορομηλᾶς (σελ. 256), εἰς μέγα τακτικὸν περίσσευμα δραχ. 7.437.763 καὶ εἰς ἕκτακτον περίσσευμα δραχ. 26.763.845, προερχόμενον ἐκ τῆς προκαταβολῆς τῶν 40 ἑκατ. Τὸ πλεόνασμα τοῦ 1910, ὡς ἔλεγεν ὁ Κορομηλᾶς (σελ. 287), διαφέρει τῶν πλεονασμάτων τῶν ἄλλων χρήσεων κατὰ τοῦτο, ὅτι ὑπάρχει πράγματι ἐν τῷ Δημοσίῳ ταμείῳ καὶ ἀποτελεῖ οὐσιῶδες μέρος τῶν ὑπὲρ τὸ καθαρὸν ὑπόλοιπον τοῦ δανείου διαθεσίμων κεφαλαίων τοῦ Δημοσίου ταμείου. «Ἡ αὔξησις τῶν διαθεσίμων κεφαλαίων τοῦ Δημοσίου ταμείου προέρχεται ἐκ τοῦ τρόπου, καθ'ὃν ἐξετελέσθη ὁ τοῦ 1910 προϋπολογισμὸς καὶ ἐκ τοῦ τρόπου, καθ'ὃν ἡ Κυβέρνησις κατήρτισε καὶ διαχειρίζεται τὸν τοῦ τρέχοντος ἔτους (δηλαδὴ τοῦ 1911) Προϋπολογισμόν.¹ Προέρχεται ἐκ τῆς αὔξησεως τῶν δημοσίων εἰσπράξεων καὶ τῆς ἐλαττώσεως τῶν δαπανῶν. Οὐ μόνον ὅλαι αἱ πρόσοδοι τοῦ Κράτους παρουσιάζουσι προσαυξήσεις καὶ διὰ τὴν ἐπανακτηθεῖσαν δημοσίαν τάξιν καὶ διὰ τὰς καλλιτέρας ἐσοδείας καὶ διὰ τὴν ἐπελθοῦσαν οἰκονομικὴν εὐεξίαν καὶ διὰ τὴν ἀσυγκρίτως βελτίονα λειτουργίαν τῶν διοικητικῶν, δικαστικῶν καὶ οἰκονομικῶν ὑπηρεσιῶν, οὐ μόνον, λέγω, αἱ πρόσοδοι παρουσιάζουσι προσαυξήσεις, ἀλλὰ καὶ ἡ Κυβέρνησις, ἡ ἐπιμελῶς παρακο-

1. Ἡ Κυβέρνησις Μαυρομιχάλη παρητήθη τῇ 18 Ἰανουαρίου 1910, ἡ διάδοχος αὐτῆς Κυβέρνησις τοῦ Πρωθυπουργοῦ καὶ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν Στεφ. Δραγούμη παρέμεινεν εἰς τὴν ἀρχὴν μέχρι τῆς 6 Ὀκτωβρίου 1910, καθ' ἣν ἀνέλαβε τὴν Κυβέρνησιν ὁ Ἑλ. Βενιζέλος μετ' Ὑπουργὸν τῶν Οἰκονομικῶν Λάμπρον Κορομηλᾶν. Οὗτος ὁμιλεῖ περὶ τῶν διαθεσίμων κεφαλαίων, ὡς ἄνωτέρω, κατὰ τὴν 12 Δεκεμβρίου 1911 ἐν τῇ Βουλῇ.

λουθοῦσα ταύτας, δὲν ἤρξατο σπατσλῶσα τὸ συγκεντροῦμενον χρῆμα, ἀλλὰ διεχειρίσθη τὰς πιστώσεις μετὰ φειδοῦς, ὥστε νὰ διατηρήσῃ ἀνέπαφα τὰ κεφάλαια τοῦ τελευταίου δανείου καὶ νὰ δημιουργήσῃ νέα, ἵνα τὰ διαθέσῃ ὑπὲρ τῶν μεγάλων, τῶν ἀπαραιτήτων ἀναγκῶν τοῦ Κράτους, ὡς καὶ ὑπὲρ ἔργων παραγωγικῶν.»

Ἡ συντηρητικότης καὶ ἡ φειδώ, μεθ' ἧς αἱ διάδοχοι Κυβερνήσεις διεχειρίσθησαν τὰ οἰκονομικὰ τοῦ Κράτους κατὰ τὸ 1910, μὴ ἐξαντλήσασαι τὰς πιστώσεις, ἰδίως τοῦ Ἑπουργείου τῶν Ναυτικῶν, τὸ πνεῦμα τῆς τάξεως καὶ τοῦ καθήκοντος, τὸ ὁποῖον ἐπεκράτησε καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας, μηδὲ τῶν πολεμικῶν Ἑπουργείων ἐξαιρουμένων, ἐδημιούργησε τὸ προμνησθὲν περίσσευμα τοῦ 1910, τὸ ὁποῖον, μετὰ τινὰς ἀφαιρέσεις πρὸς κάλυψιν ἐλλειμμάτων, ὁ Κορομηλᾶς περιώριζεν εἰς δραχ. 5.193.195, τακτικὸν πραγματικὸν πλεόνασμα, προσθέτων, ὅτι «ἔχει ἡ χρῆσις αὕτη, ἀντιθέτως πρὸς τὰς παρελθούσας, τὸ πλεονέκτημα, ὅτι δὲν ἀφήνει σημαντικὰ ἀπλήρωτα κατάλοιπα εἰς βάρος τῶν ἐπομένων». Καὶ τ' ἀποτελέσματα ταῦτα ἐπέτρεψαν τὴν συνομολόγησιν τοῦ δανείου τῶν 110 ἑκατ. τοῦ ἐκδοθέντος κατὰ τὸ 1911 ἐπὶ τόκῳ 4ο), ἄνευ παρεμβάσεως τῆς Διεθνούς Οἴκου. Ἐπιτροπῆς, καὶ ἐπὶ τιμῇ ἐκδόσεως 84ο). Καὶ τὸ δάνειον τοῦτο ἐχρησίμευσε βραδύτερον κατὰ μέγα μέρος διὰ τὰς δαπάνας τοῦ πρώτου Βαλκανικοῦ πολέμου.

Ἡ οἰκονομικὴ ἀνασυγκρότησις τῆς Ἑλλάδος ὑπῆρξε προοίμιον τῆς εὐρυτέρας Ἐθνικῆς τῆς ἀποκαταστάσεως. Οἱ πατριωτικοὶ λόγοι, οἵτινες ἐνέπνευσαν καὶ ἐπέβαλον τὸ ἐπαναστατικὸν κίνημα τοῦ Γουδί, εὔρον εἰς τὴν δημοσιονομικὴν πολιτικὴν τοῦ Ἀθ. Εὐταξία τὰ μέσα τῆς πραγματοποιησέως των. Ἄλλ' ἡ πολιτικὴ αὕτη θὰ ἐξηνεμίζετο, ἐὰν δὲν ἤθελε συνεχισθῆ ὑπὸ τῆς σωφροσύνης καὶ τῆς φειδωλίας τῶν διαδόχων του ἐν τῷ Ἑπουργείῳ τῶν Οἰκονομικῶν, Στεφάνου Δραγούμη καὶ Λάμπρου Κορομηλᾶ, ἰδίως τοῦ τελευταίου, ὅστις, παρὰ τὰ μεγάλα πλεονάσματα τοῦ τακτικοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ 1910 καὶ τοῦ 1911 καὶ τοῦ δανείου, διετήρησεν αὐστηρῶς τὸ πνεῦμα τὸ ἀμείλικτον τῆς ἄκρας φειδωλίας καὶ παραδειγματικῆς τάξεως.¹ Καὶ ἡ Ἑλλάς, ἡ ἀπειλουμένη τότε, κατὰ

1. Χαρακτηριστικὸν τοῦ πνεύματος τῆς φειδωλίας, μεθ' ἧς ἐξετέλεσαν οἱ δύο οὗτοι Ἑπουργοὶ τῶν Οἰκονομικῶν τὸν προϋπολογισμὸν τοῦ 1910, εἶναι, ὅτι ὁ μὲν Στέφανος Δραγούμης ἠρνεῖτο νὰ ἐγκρίνῃ τὴν ἀπονομὴν ἀμοιβῆς εἰς τὰ μέλη τοῦ Συμβουλίου τῆς οἴκου. ὑπηρεσίας, ὁ δὲ Κορομηλᾶς, παρὰ τὴν ὑπαρξιν μεγάλων πλεονασμάτων, δὲν ἔστεργεν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ συναδέλφου του Ἑπουρ-

τὴν ἔκρηξιν τοῦ κινήματος, ὑπὸ πτωχεύσεως, ἠνωρθώθη, πλήρης δυνάμεως οἰκονομικῆς καὶ ψυχικῆς, μὲ αὐτοπεποίθησιν, διὰ νὰ συνεχίσῃ μετ'ἀξιοθαυμάστου ἐπιτυχίας, καὶ δὴ ἐντὸς βραχυτάτου χρονικοῦ διαστήματος, τὴν ἱστορικὴν τῆς ἀποστολῆν.

Ὁ Εὐταξίας μετῆλθε πολιτικὴν ριζικῶν μέτρων. «Μέση τις ὁδὸς δὲν ἐγχωρεῖ πλέον· τὰ ἡμίμετρα περιήγαγον ἡμᾶς εἰς ἡν θέσιν εὐρισκόμεθα σήμερον, τὴν παράτασιν τῆς ὁποίας μόνος ὁ χεῖριστος τῶν ἐχθρῶν μας θὰ ἠῦχετο πρὸς ἡμᾶς», ἐβροντοφώνησεν εἰς τὴν Βουλὴν τῆ 30 Σεπτεμβρίου 1909 ὁ Εὐταξίας. Καὶ τὰ ριζικὰ ταῦτα μέτρα, ραγδαίως ἐφαρμοσθέντα καί, μετὰ τὴν κατὰ Ἰανουάριον 1910 παραίτησιν τῆς Κυβερνήσεως Μαυρομιχάλη καὶ τοῦ Ὑπουργοῦ Εὐταξίας, ¹ τυχόντα ἐκτάκτως ἐπιμελημένης ἐκτελέσεως ὑπὸ τῆς ἀρμοδίας ὑπηρεσίας τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν, ἔτυχον πλήρους ἐπιτυχίας. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ φορολογικὴ μεταρρύθμισις τοῦ 1909, ἀντιθέτως πρὸς ὅσα ἔλεγε τὸ ψήφισμα τοῦ Λαοῦ τῆς 14 Σεπτεμβρίου, ἐβασίσθη ἐπὶ τῆς ἐμμέσου φορολογίας καὶ εἰς τ'ἀποτελέσματα αὐτῆς ὀφείλεται ἡ ἀποκατάστασις τοῦ ἰσοζυγίου καὶ τὰ περισσεύματα τοῦ προϋπολογισμοῦ. Ἡ κατάργησις ὅμως τῆς φορολογίας τῶν ἀροτριῶντων, ἂν καὶ δὲν ἐπραγματοποιήθη ἀμέσως, ἀλλὰ βραδύτερον, ὑπῆρξεν ἀνακουφιστικὴ τῆς ἀγροτικῆς τάξεως. Ἡ δὲ φορολογία τῶν κληρονομιῶν καὶ τῶν ἐν ζωῇ δωρεῶν, ἡ ὑπὸ τοῦ Εὐταξίας ἀναπλασθεῖσα, ἐξειλίχθη βραδύτερον, διὰ τῆς ἀναδιοργανώσεως τῶν οἰκονομικῶν ἐφοριῶν, εἰς σημαντικὴν ἄμεσον φορολογίαν ἐπὶ τῆς περιουσίας, ὅπως καὶ ἡ φορολογία τοῦ εἰσοδήματος, καί, ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης,

γοῦ τῆς Δικαιοσύνης Ν. Δημητρακοπούλου ἐπιμόνως προταθεῖσαν αὐξήσιν μισθοῦ τῶν δικαστῶν καὶ μόνον μετὰ τὴν παρ'ἐμοῦ σύνταξιν νομοσχεδίου περὶ προσθέτων τελῶν, δι' οὗ ἐδημιουργήθη νέον ἔσοδον ἀντικρῦζον τὴν νέαν ταύτην δαπάνην, συγκατετέθη εἰς αὐτήν. Ὁ Κορομηλᾶς διησθάνετο βαθέως τὰ ἐπερχόμενα μεγάλα ἐξωτερικὰ γεγονότα καὶ διαθέτων μεγάλας δαπάνας διὰ στρατιωτικὰς παρασκευὰς μετὰ προβλεπτικότητος καὶ ἐπιμονῆς, διετήρει διαθέσιμα κεφάλαια.

1. Ὁ Εὐταξίας, ἐπελθούσης κυβερνητικῆς κρίσεως ἐνεκα συγκρούσεως τῆς Κυβερνήσεως πρὸς τὸν Στρατιωτικὸν Σύνδεσμον, τοῦ ὁποίου τὴν κηδεμονίαν δὲν ἠνείχετο ἡ κοινοβουλευτικὴ καὶ αὐταρχικὴ πολιτικὴ φυσιογνωμία τοῦ Εὐταξίας, ἐμερίμνησε νὰ δημοσιεύσῃ πρὸ τῆς παραιτήσεώς του, διὰ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως τῆς 13, 14 καὶ 15 Ἰανουαρίου 1910, σειρὰν νέων νόμων, ἐν οἷς καὶ φορολογικοὺς περὶ οἶνοπνεύματος καὶ ἄλλους, τῶν ὁποίων τὴν ἐκτέλεσιν ἀμέσως κατόπιν δι' ἐκδόσεως κανονιστικῶν Διαταγμάτων ἀνέλαβεν ἡ ὑπηρεσία τοῦ Ὑπουργείου.

ἡ φορολογικὴ μεταρρύθμισις τοῦ Εὐταξία ἔδωκε μεγάλην ὠθησιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀμέσου φορολογίας.

Τὰ μονοπώλια τῆς ζακχάρεως, τοῦ οἰνοπνεύματος καὶ τῶν ἐκρηκτικῶν ὑλῶν, τὰ σχεδιασθέντα ὑπὸ τοῦ Εὐταξία, προδήλως διὰ νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς ἐγγυήσις τοῦ μεγάλου δανείου, δὲν ἐπραγματοποιήθησαν εὐτυχῶς, ματαιωθέντα, οὐδὲ παρέστη ἀνάγκη τοιούτων ἐγγυήσεων. Τὸ μὲν τοῦ οἰνοπνεύματος ἐματαιώθη ὑπὸ τοῦ ἰδίου Εὐταξία, διαγράψαντος τὰς σχετικὰς διατάξεις ἐκ τοῦ νομοσχεδίου, τὸ δὲ τῆς ζακχάρεως ἐματαιώθη παρὰ τῆς διαδόχου Κυβερνήσεως τοῦ Στεφάνου Δραγούμη.

Μεσοῦντος τοῦ 1910 ἐπετεύχθη μετὰ πολλοῦ κόπου ἡ προκαταβολὴ τῶν 40 ἑκατομμυρίων ἔναντι συνομολογηθησομένου δανείου.

Ἀρχομένου δὲ τοῦ 1910 αἱ παρὰ τραπέζαις καταθέσεις τοῦ Δημοσίου ἀνῆρχοντο μόνον εἰς δραχ. 29.754 (τῆ 1 Φεβρ. 1910). Ἀλλὰ τὸ Κράτος εἶχε λάβει ὡς δάνειον τὰ παρὰ τῆ Ἐθνικῇ Τραπεζῇ κατατεθειμένα 3.000.000 δραχμῶν διὰ τὴν ἀποξήρανσιν ἐλῶν καὶ τελμάτων καὶ προσέτι τὸ ἐξ ἐντόκων γραμματίων χρέος του ἀνῆρχετο εἰς δραχ. 9.433.000, ἐξ ὧν 2.724.000 ὠφείλοντο εἰς τὸ ταμεῖον Ἐθνικῆς ἀμύνης. Ἡ χρῆσις τοῦ 1908 εἶχε καταλίπει δραχ. 4.900.000 ἀπλήρωτα ὑπόλοιπα εἰς βάρος τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ 1910, ἐξ ὧν 2.250.000 ὠφείλοντο εἰς τὸ ταμεῖον Ἐθνικῆς ἀμύνης, ἦτο δὲ ἀμφίβολον ἂν θὰ ἠδύναντο νὰ καταβληθῶσιν ἐγκαίρως ὅσα ἡ χρῆσις τοῦ 1909 καθυστέρει, ἐξ ἀποδόσεων, τῷ Ταμείῳ Ἀμύνης καὶ ἄλλοις. Ἡ χρηματικὴ κρίσις τοῦ Δημοσίου ταμείου ἐνετείνετο ἐξ ἀνειλημμένης ὑποχρεώσεως δαπάνης 17.000.000 ὑπὲρ τῆς ν α υ π η γ ῆ σ ε ω ς τ ο ῦ «Ἀ β ἔ ρ ω φ». «Θὰ κατανοήσῃ τις διατί, πρὸ τῶν ἀνυπερβλήτων δυσχερειῶν, εἰς ἃς προσέκοψεν ἡ συνομολόγησις τοῦ δανείου—ἔλεγεν ὁ Κορομηλᾶς εἰς τὴν Βουλὴν ἀρχομένου τοῦ 1912—ἡ προκάτοχος Κυβέρνησις ἡμῶν (ἐννοῶν τὴν τοῦ Στεφάνου Δραγούμη) ἐπείγομένη νὰ καλύψῃ τόσας βραχυπροθέσμους ὑποχρεώσεις, ἠναγκάσθη—παρὰ τὰς διπλᾶς δαπάνας ἐκδόσεως, ἃς τὸ πρᾶγμα συνεπήγετο—ν' ἄρκεσθῇ εἰς προκαταβολὴν 40.000.000 φράγκων, ἀφιεμένη τοῖς ἀναδόχοις τὴν ὀριστικὴν τοῦ δανείου ἐκδοσιν, ὅταν ἤθελον δυνηθῇ οὗτοι νὰ τὴν πραγματοποιήσωσιν».

Μετὰ τὴν σύναψιν τῆς προκαταβολῆς, ἥς τὸ καθαρὸν προῖον ἀνῆλθεν εἰς 37,150,000, ἡ ταμειακὴ κατάστασις τοῦ Δημοσίου μετεβλήθη οὐσιωδῶς ἐπὶ τὰ κρείττω, κατὰ δὲ τὴν 1 Φεβρουαρίου 1912, ἀφοῦ ἐξεδόθη τὸ δάνειον τῶν 110 ἑκατομμυρ., α ἰ τ ο ῦ Δ η μ ο σ ί ο υ κ α τ α θ έ σ ε ι ς ἀ ν ῆ ρ χ ο ν τ ο ε ἰ ς δ ρ α χ. 77.205.369, καὶ τοῦτο

ἄφοῦ ἐξωφλήθη σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου τὸ ἐξ ἐντόκων γραμματίων χρέος τοῦ Δημοσίου καὶ ἐκανονίσθησαν αἱ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1910 ἐκκρεμεῖς ληξιπρόθεσμοι ὀφειλαί.

Ἡ χρῆσις τοῦ 1911 ἀπέδωκεν ἐκ τοῦ τακτικοῦ προϋπολογισμοῦ πλεονάσματα, ὅπως καὶ ἡ προηγούμενη τοῦ 1910, χάρις εἰς τὴν αὔξησιν τῶν ἐσόδων, προελθοῦσαν «ἐκ τῆς ἐν γένει βελτιώσεως τῆς ἐν Ἑλλάδι καταστάσεως καὶ ἐκ πολλῶν συντρεχουσῶν εὐνοϊκῶν περιστάσεων», κατὰ τὴν φρασεολογίαν τοῦ Κορομηλᾶ (σελ. 290, αὐτόθι). Ἀλλὰ κυρίως τὰ ἀποτελέσματα ταῦτα, καθ' ἡμᾶς, ὀφείλονται εἰς τὸ πνεῦμα τῆς οἰκονομίας, τὸ ὁποῖον ἐπεκράτησε κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ 1911, ὥστε τὰ τακτικὰ ἐξοδά του νὰ ὑπολειφθῶσι τῶν προϋπολογισθέντων παρὰ τὰς ἀπροόπτους δαπάνας τῆς προσκλήσεως δι' ἀσκήσεις τοπικῶς ἡλικιωῶν ἐφέδρων, καὶ διαθεσίμων.

Τὰ πλεονάσματα τῶν χρήσεων 1910 καὶ 1911, ἡ ὕπαρξις διαθεσίμων κεφαλαίων, τῶν μεγίστων ὅσα ποτὲ εἶχεν ἡ Ἑλλάς, δὲν παρέσυραν εἰς ὑπερβολικὴν ἐξόγκωσιν τῶν ἐσόδων. Εἶναι ἀξιοσημεῖωτοι αἱ γενικώτεροι σκέψεις τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν Κορομηλᾶ, αἱ ἐπικρατήσασαι περὶ τὴν διάθεσιν τῶν πλεονασμάτων τοῦ 1910 καὶ τοῦ 1911. Εἰσηγούμενος τὸν προϋπολογισμὸν τοῦ 1912 εἰς τὴν Βουλὴν, ὁ Κορομηλᾶς ὠμίλει ὡς ἐξῆς: «Βεβαίως, ἐὰν μὴ προσέξωμεν κατὰ τὴν διάθεσιν τῶν κεφαλαίων τούτων καὶ ἐὰν μὴ ἐξακολουθήσωμεν συντάσσοντες τοὺς προϋπολογισμοὺς ἡμῶν μετὰ νηφαλιότητος, ἐὰν μὴ ἐκτελῶμεν αὐτοὺς μετὰ φειδοῦς, ἐὰν σπεύσωμεν προβαίνοντες εἰς δαπάνας ἐπὶ τῇ ἐλπίδι παραπολὺ αἰσιοδόξων αὐξήσεων προσόδων, εἶναι δυνατὸν καὶ πάλιν νὰ ἐμπέσωμεν εἰς ἀλύτους δυσχερείας καὶ νὰ σταματήσωμεν τὴν ζωὴν καὶ τὴν πρόοδον ἡμῶν. Δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν, ὅτι ὅλαι αἱ παραγωγικαὶ δαπάναι δὲν φέρουσιν ἄμεσα ἀποτελέσματα, ὅτι πολλάκις ταῦτα ἔρχονται βραδέως ἢ ἀνωμάλως, οὕτως ὥστε, ὅταν τέλος ἔλθωσιν, εὐρίσκουσι τὰ Κράτη ἐξηντλημένα καὶ τόσον βεβαρυμένα ἐκ τῶν ὑποχρεώσεων ἄς ἀνέλαβον, ὥστε δὲν δύναται νὰ καλυφθῇ πλέον τὸ γεννηθὲν χάσμα. Τότε ἄρχεται κατ' ἀνάγκην ἡ πε-

ρίοδος τῶν λεγομένων οἰκονομιῶν, αἴτινες παραλύουσι τὴν διοίκησιν, καὶ ἡ περίοδος τῶν ἀπηνῶν αὐξήσεων τῆς φορολογίας, δι' ὧν ἀδικεῖται ὁ Λαός. Ἐὰν δὲ ὅλα τὰ Κράτη, καὶ αὐτὰ τὰ ἰσχυρότερα, διατρέχουσι τοιούτους κινδύνους, ἐκ παραπολύτολμηρᾶς προεξοφλήσεως τοῦ μέλλοντος, Κράτη, ὡς τὸ ἡμέτερον, οὐχὶ πλούσια, μὴ ἀναπτύξαντα ἀκόμη ὅλας αὐτῶν τὰς δυνάμεις, ἔχοντα δὲ καὶ διεθνῆ θέσιν τοιαύτην, ὥστε νὰ εἶναι ἡ ἀναγκασμένα δυσαναλόγως νὰ δαπανῶσιν ὑπὲρ τῆς στρατιωτικῆς αὐτῶν συντάξεως, Κράτη τοιαῦτα ὀφείλουσι μετὰ περισσῆς προσοχῆς καὶ περισκέψεως νὰ καταρτίζωσι καὶ διαχειρίζωνται τοὺς προϋπολογισμοὺς αὐτῶν. Ἀληθῶς πλείστα παρ' ἡμῖν δέονται θεραπείας, πλείστας ἔχομεν ἐλλείψεις καὶ ἐν ταῖς οἰκονομικαῖς ὑπηρεσίαις καὶ ἐν τῇ διοικήσει καὶ ἐν τῇ ἐκπαιδεύσει καὶ ἐν τῇ δημοσίᾳ ἀσφαλείᾳ καὶ ἐν τῇ δημοσίᾳ οἰκονομίᾳ· ἀλλ' ἐν τούτοις δὲν δυνάμεθα τὰ πάντα διὰ μιᾶς νὰ ἐπιχειρήσωμεν συγχρόνως μετὰ τῶν ἀπαιτούμενων πρὸς τὴν στρατιωτικὴν παρασκευὴν τῆς χώρας μεγάλων δαπανῶν.»

«Πρέπει νὰ ἐκλέξωμεν, πρέπει συστηματικῶς, οὐχὶ σπασμωδικῶς καὶ ἀμελετήτως νὰ προβῶμεν εἰς τὴν συντέλεσιν τῶν δεομένων γενέσθαι, ἵνα μὴ ἴδωμεν πάλιν τὸ ἐθνικὸν ἡμῶν οἰκοδόμημα κλονιζόμενον ἐκ τῆς ἰδίας ἡμῶν ἀπρονοησίας.»

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐκτελέσεως τοῦ προϋπολογισμοῦ τῆς χρήσεως 1911 ἐνεφανίσθησαν πληρέστερον διὰ τῆς εἰσηγήσεως περὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ 1913 τῆς γενομένης ἐν τῇ Βουλῇ τῇ 20 Φεβρουαρίου 1913 ὑπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν κ. Ἀ. Ν. Διομήδους. Τὰ πραγματοποιηθέντα τακτικὰ ἔσοδα ἀνῆλθον εἰς δρ. 142,519,218, τὰ δὲ ἔξοδα εἰς δρ. 130,638,154 καὶ τὸ πραγματικὸν περίσσευμα τῆς χρήσεως εἰς δρ. 11.881.064 (τοῦ τακτικοῦ προϋπολογισμοῦ). Ὁ κ. Διομήδης ἐτόνιζεν, ὅτι τὸ περίσσευμα προέκυπεν «ἐκ πραγματικῆς οἰκονομίας τοῦ προϋπολογισμοῦ» καὶ ὅτι «πραγματικὴ φειδῶ καταδείκνυται περὶ τὴν διαχείρισιν τοῦ δημοσίου πλούτου». Ἀλλ' ἐπὶ πλέον ἢ χρήσις τοῦ 1911 ἄφηνεν ἑκτακτον πλεόνασμα δρ. 46.774.096 (ἐκ τοῦ δανείου). Ἐπομένως, ὑπῆρχε σύνολον πλεονασμάτων τῆς χρήσεως τοῦ 1911, τοῦ τακτικοῦ καὶ ἐκτάκτου προϋπολογισμοῦ δρ. 58.655.160. «Προστιθεμένου δὲ εἰς τοῦτο καὶ τοῦ ὁμοίως ἐκ τακτικῶν καὶ ἐκτάκτων ἐσόδων πλεονάσμα-

τος τῆς χρήσεως 1910 ἐκ δρ. 34.201.608, ἀναλυομένου εἰς τακτικὸν περίσσευμα δρ. 7.437.763 καὶ ἔκτακτον δρ. 26.763.845 ἔχομεν σύνολον πλεονασμάτων τῶν χρήσεων 1910—1911 δραχ. 92.856.768», ἔλεγεν ὁ κ. Διομήδης.

Προσέθετέ δὲ τὰ ἐξῆς: «Οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι φαίνονται πως ἐκπληκτικοὶ εἰς ὑμᾶς μὴ ἔχοντας τὴν ἕξιν ἀνέσεως τοῦ δημοσίου ταμείου. Καὶ ὅμως οἱ ἀριθμοὶ εἶναι πραγματικοί, τὰ ποσὰ δὲ ταῦτα πράγματι εἶχεν ἀνέπαφα εἰς τὴν διάθεσίν της ἡ Ἑλλην. Κυβέρνησις».

Καὶ τὰ ποσὰ ταῦτα ἀπετέλεσαν τὰ νεῦρα τῆς Ἑλλάδος διὰ τὰς πρῶτας δαπάνας τῶν νικηφόρων Βαλκανικῶν πολέμων.

Οἱ ἱστορικοὶ οἱ ἀσχοληθέντες εἰς τὰ γεγονότα ταῦτα θέτουσιν εἰς ἡσσανα μοῖραν τὴν δημοσιονομικὴν ἄποψιν αὐτῶν. Ἄλλ' εἶναι ἀναμφισβήτητον, ὅτι ἡ δημοσιονομικὴ πολιτικὴ τοῦ Εὐταξία ὑπῆρξεν ὁ μεγαλύτερος συντελεστὴς τῆς παρεμβάσεως καὶ τῆς νίκης τῆς Ἑλλάδος κατὰ τοὺς πολέμους ἐκείνους. Εἶναι ἐπίσης ἀναμφισβήτητον, ὅτι τὸ πνεῦμα τῆς φειδωλίας καὶ τῆς προνοητικότητος, τὸ διέπον τὴν διαχείρισιν τῶν διαδόχων του Ὑπουργῶν τῶν Οἰκονομικῶν Στεφάνου Δραγούμη καὶ Λάμπρου Κορομηλᾶ, παρεσκεύασε τὴν Ἑλλάδα διὰ τὴν νίκην. ¹

Γ. Ν. Κοφινᾶς

Πρῶην Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν
Μέλος τοῦ Ἀνωτάτου Οἰκονομικοῦ Συμβουλίου

1. ΣΗΜ. τῆς Ἐπιθεωρήσεως. Κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 16 Ἰουνίου 1932 τῆς Ἑταιρείας κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν, ὁ κ. Κοφινᾶς ἔκαμε διάλεξιν μὲ θέμα «Πῶς ἀπεσοβήθη ἡ πτώχευσις τοῦ Κράτους κατὰ τὸ 1909», ἀναπτύξας αὐτὸ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς μελέτης του ταύτης. Ἐπηκολούθησε μακρὰ συζήτησις, καθ' ἣν ὠμίλησαν ὁ Πρόεδρος κ. Ἀλ. Παπαναστασίου, ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου κ. Τριανταφυλλόπουλος, ὁ κ. Σ. Λοβέρδος καὶ ἄλλοι, ἐξάραντες τὸ ἔργον τῆς οἰκονομικῆς ἀνορθώσεως τοῦ μακαρίτου Εὐταξία καὶ τοῦ πρωτεργάτου του κ. Κοφινᾶ, ὄντος τότε τμηματάρχου τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν.